

SOCIÁLNA EKONOMIKA V EURÓPSKEJ ÚNII

Zhrnutie správy, ktorú pre Európsky hospodársky a sociálny výbor vypracovalo Medzinárodné centrum pre výskum a informácie o verejnej, sociálnej a družstevnej ekonomike (CIRIEC)

OBSAH

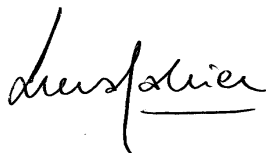
1. Predslov: pán Luca Jahier, predseda skupiny „Iné záujmy“ v Európskom hospodárskom a sociálnom výbore (EHSV), a pán Miguel Ángel Cabra de Luna, hovorca kategórie EHSV „Sociálne hospodárstvo“
2. Kapitola 1: Úvod a ciele
3. Kapitola 2: Historický vývoj koncepcie sociálnej ekonomiky
4. Kapitola 3: Určenie subjektov a skupín zahrnutých v koncepcii sociálnej ekonomiky
5. Kapitola 4: Hlavné teoretické prístupy k sociálnej ekonomike
6. Kapitola 5: Porovnávací analýza prevládajúcich definícií týkajúcich sa koncepcie sociálnej ekonomiky v každom členskom štáte Európskej únie, prístupujúcej a kandidátskej krajine
7. Kapitola 6: Sociálna ekonomika v Európskej únii, prístupujúcej a kandidátskej krajine v číslach
8. Kapitola 7: Právny rámec, ktorým sa riadia aktéri sociálnej ekonomiky v krajinách Európskej únie a prístupujúcej a kandidátskej krajine, a existujúce verejné politiky so zameraním na súčasné nové vnútroštátne právne predpisy v oblasti sociálnej ekonomiky
9. Kapitola 8: Sociálna ekonomika v Európe uprostred globálnej krízy
10. Kapitola 9: Politiky Európskej únie a sociálna ekonomika so zameraním na stratégiu Európa 2020: fakty a vplyv
11. Kapitola 10: Výzvy a závery

PREDSLOV pána Lucu Jahiera

Ako predseda skupiny „Iné záujmy“ v Európskom hospodárskom a sociálnom výbore (EHSV) s uspokojením vítam túto štúdiu o stave sociálnej ekonomiky v Európskej únii, ktorej vypracovaním poveril EHSV medzinárodné centrum CIRIEC. Od predchádzajúcej štúdie s rovnakou tematikou, ktorá bola uverejnená v roku 2008, sa v Európskej únii veľa zmenilo a považovalo sa za nevyhnutné znovu preskúmať rozsah a vplyv tohto odvetvia v členských štátoch aj v pristupujúcej a kandidátskej krajine (Chorvátsko a Island). Navyše OSN vyhlásila rok 2012 za Medzinárodný rok družstiev a tento rok tak predstavoval príležitosť pre celé odvetvie sociálnej ekonomiky ukázať svoj prínos k našim spoločnostiam a hospodárstvám.

Sociálna ekonomika je nepochybne odvetvím, ktoré má významný prínos pre vytváranie pracovných miest, udržateľný rast a spravodlivejšie rozdelenie príjmov a bohatstva. Je to odvetvie, ktoré môže spájať ziskovosť so sociálnym začlenením a demokratickými systémami riadenia a ktoré sa spolu s verejným a súkromným sektorom usiluje o prispôsobenie služieb potrebám. V zásade je to odvetvie, ktoré odoláva hospodárskej kríze oveľa lepšie ako ostatné a získava čoraz väčšie uznanie na európskej úrovni.

V tomto odvetví je však stále potrebné usilovať sa o zvýšenie porozumenia, informovanosti a vybudovanie dôvery verejnosti. Prvým krokom v tomto procese je úplne pochopiť rozsah pôsobnosti a význam sociálnej ekonomiky v Európskej únii, a preto je nevyhnutné znovu preskúmať fakty a čísla. Vychádzajúc z týchto informácií sa teraz musíme usilovať o jednotnú a novú totožnosť odvetvia napriek jeho viacrozmerosti. Musíme posilniť jeho profil a zdôrazniť jeho hospodársky a sociálny potenciál ako *riešenie* súčasnej hospodárskej a sociálnej krízy a ako nástroj pozitívnej zmeny. Vyzývam všetky príslušné zainteresované strany, aby sa spoločne usilovali o dosiahnutie tohto cieľa.

Luca Jahier
predseda skupiny „Iné záujmy“
Európsky hospodársky a sociálny výbor

PREDSLOV pána Miguela Ángela Cabra de Luna

Po štyroch rokoch s potešením uverejňujeme aktualizovanú štúdiu EHSV na tému *Sociálna ekonomika v EÚ*. Cieľom je opäť poskytnúť prehľad o situácii v tomto odvetví v rámci EÚ z kvantitatívneho aj kvalitatívneho hľadiska. Táto štúdia sa týka súčasných 27 členských štátov a prístupujúcej a kandidátskej krajiny (Chorvátsko a Island).

EHSV preto posilňuje svoj záväzok uznať a podporovať sociálnu ekonomiku, odvetvie, ktoré okrem toho, že predstavuje dôležitý pilier, pokiaľ ide o zamestnanosť a sociálnu súdržnosť v Európe, je takisto kľúčom k dosiahnutiu cieľov stratégie Európa 2020.

Ako vyplýva z tejto štúdie, rôzne podniky v oblasti sociálnej ekonomiky (vrátane sociálnych podnikov) plnia dôležitú úlohu pri zvyšovaní konkurencieschopnosti a účinnosti európskeho hospodárstva rôznymi spôsobmi: napr. prostredníctvom nasmerovania rozptýlených a nevyužitých zdrojov k hospodárskej činnosti, mobilizácie zdrojov na miestnej úrovni, posilnenia kultúry podnikania, odstránenia nepružnosti trhov, podporovania zvýšenia pružnosti trhov, podporovania zavedenia výroby vo viacerých lokalitách. Ako ukázala súčasná hospodárska kríza, podniky v oblasti sociálnej ekonomiky majú takisto veľkú kapacitu zachovať zamestnanosť a zabrániť strate pracovných miest počas ťažkých hospodárskych cyklov.

V posledných rokoch v tomto odvetví nastali tiež dôležité zlepšenia, pokiaľ ide o politické a právne uznanie, a to tak na úrovni EÚ (Akt o jednotnom trhu, Iniciatíva pre sociálne podnikanie, štatút európskej nadácie, fondy sociálneho podnikania atď.), ako aj na vnútroštátnej úrovni (napr. nedávny španielsky zákon o sociálnom hospodárstve). Verím, že táto štúdia bude mať pozitívny prínos a vytvorí ďalšie impulzy na uznanie sociálnej ekonomiky.

Miguel Ángel Cabra de Luna

hovorca kategórie Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru „Sociálne hospodárstvo“

KAPITOLA 1

ÚVOD A CIELE

- 1.1 Úvod a ciele
- 1.2 Postupy
- 1.3 Štruktúra správy a zhrnutie

1.1 Úvod a ciele

Všeobecným cieľom tejto správy je aktualizovať štúdiu s názvom „Sociálne hospodárstvo v Európskej únii“, ktorú Európsky hospodársky a sociálny výbor uverejnil v roku 2008, rozšírením jej rozsahu na všetkých 27 súčasných členských štátov EÚ a Chorvátsko ako prístupujúcu a Island ako kandidátsku krajinu a preskúmaním vymedzených pojmov, situácie, prínosu, právnych nástrojov a verejných politik súvisiacich so sociálnou ekonomikou, ako aj vplyvu hospodárskej krízy.

V záujme preskúmania vplyvu hospodárskej krízy sa v správe používajú tri dočasné ciele alebo nástroje, ktoré až doposiaľ neboli dostatočne definované. Prvý dočasný cieľ je zaviesť jednoznačné, dôsledné vymedzenie pojmu sociálna ekonomika ako koncepcie a tiež rôznych druhov spoločností a organizácií, ktoré sú jej súčasťou.

Druhý dočasný cieľ je určiť rôzne subjekty, ktoré sú bez ohľadu na svoju právnu formu súčasťou sociálnej ekonomiky v každom členskom štáte EÚ na základe vymedzenia pojmu uvedeného v tejto správe, a porovnať rôzne pojmy vymedzené na vnútroštátnej úrovni, ktoré sa používajú v súvislosti s koncepciou sociálnej ekonomiky.

Tretí dočasný cieľ je poskytnúť makroekonomické údaje o sociálnej ekonomike v 27 členských štátoch EÚ a dvoch kandidátskych krajinách, preskúmať nové vnútroštátne právne predpisy v oblasti sociálnej ekonomiky, vykonať vnútroštátnu porovnávaciu analýzu súčasných koncepcií a vnímania sociálnej ekonomiky v každej krajine a analyzovať, ako sociálna ekonomika môže prispieť a prispieť k vykonávaniu stratégie Európa 2020.

1.2 Postupy

Správu vypracoval a napísal Rafael Chaves a José Luis Monzón z medzinárodného centra CIRIEC a poradenstvo im poskytol výbor expertov v zložení D. Demoustier (Francúzsko), R. Spear (Spojené kráľovstvo), Alberto Zevi (Taliansko), Chiara Carini (Taliansko) a Magdalena Hunčová (Česká republika), ktorí s riaditeľmi rokovali o celkovom harmonograme práce, metodike a návrhu záverečnej správy.

Keďže táto správa je aktualizáciou predchádzajúcej správy, väčšina dokumentu sa zakladá na predchádzajúcej správe uverejnenej v roku 2008 s názvom „Sociálne hospodárstvo v Európskej únii“. Pokiaľ ide o metodiku, v prvej časti správy sa ako základ vymedzenia pojmu sociálna ekonomika ako celku používa vymedzenie pojmu trhové alebo podnikové odvetvie sociálnej ekonomiky, ktoré uvádza Európska komisia v publikácii *Manual for drawing up the Satellite Accounts of Companies in the Social Economy: Co-operatives and Mutual Societies (Príručka na vypracovanie satelitných účtov*

spoločností sociálnej ekonomiky: družstiev a vzájomných spoločností) a v súvislosti s ktorým existuje všeobecný politický a vedecký konsenzus.

Pokiaľ ide o druhý cieľ správy, hlavná časť štúdie sa vykonala vo februári, marci a apríli 2012 vo forme dotazníka zaslaného 27 členským štátom EÚ a prístupujúcej a kandidátskej krajine. Dotazník bol poslaný významným znalcom koncepcie sociálnej ekonomiky a príslušných oblastí, ktorí zároveň poznajú situáciu v tomto odvetví vo svojich krajinách. Títo odborníci sú univerzitní výskumní pracovníci, odborníci pracujúci v združeniach a štruktúrach, ktoré zastupujú sociálnu ekonomiku, a vysoko postavení štátni zamestnanci vykonávajúci úlohy týkajúce sa sociálnej ekonomiky. Výsledky sú veľmi uspokojivé: získali sme 52 vyplnených dotazníkov z 26 krajín. K doplneniu chýbajúcich údajov prispeli európske organizácie ako Cooperatives Europe, COGECA a ICMIF.

Tabuľka 1.1. Doručené dotazníky

	Dotazníky
Belgicko	3
Bulharsko	2
Cyprus	0
Česká republika	3
Dánsko	1
Estónsko	0
Fínsko	1
Francúzsko	2
Grécko	2
Holandsko	1
Írsko	2
Litva	1
Lotyšsko	1
Luxembursko	0
Maďarsko	4
Malta	1
Nemecko	4
Poľsko	3
Portugalsko	1
Rakúsko	1
Rumunsko	2
Slovensko	3
Slovinsko	2
Spojené kráľovstvo	2
Španielsko	3
Švédsko	1
Taliansko	2
Pristupujúca a kandidátska krajina	
Chorvátsko	3
Island	1

Tretí dočasný cieľ správy – určiť verejné politiky, preskúmať nové vnútroštátne právne predpisy v oblasti sociálnej ekonomiky, analyzovať vplyv hospodárskej krízy na sociálnu ekonomiku a preskúmať, ako sociálna ekonomika môže prispieť a príspeje k vykonaniu stratégie Európa 2020 – sa dosiahol prostredníctvom konzultácií s výborom expertov a odborníkmi v príslušnom odvetví, pričom sa použili informácie získané z dotazníkov, a prostredníctvom rokovaní s výborom expertov a v rámci vedeckého výboru CIRIEC pre sociálnu ekonomiku.

1.3 Štruktúra správy a zhrnutie

Štruktúra správy je nasledujúca:

Prvá kapitola predstavuje správu a jej ciele, druhá kapitola predstavuje historický vývoj sociálnej ekonomiky ako koncepcie vrátane najnovších informácií o jej uznaní v systémoch národných účtov.

Tretia kapitola sa začína vymedzením pojmu sociálna ekonomika, ktoré vyhovuje systémom národných účtov, a potom sa na tomto základe určujú hlavné skupiny subjektov v sociálnej ekonomike.

V štvrtej kapitole sa uvádza súhrn hlavných teoretických prístupov k sociálnej ekonomike, určujú sa podobnosti a rozdiely medzi nimi.

V piatej a šiestej kapitole sa uvádza prehľad súčasnej situácie v oblasti sociálnej ekonomiky v EÚ, pričom sa poskytuje porovnávací analýza vnímania sociálnej ekonomiky v každej krajine a makroekonomické údaje o sociálnej ekonomike v 27 členských štátoch a v prístupujúcej a kandidátskej krajine.

V siedmej, ôsmej a deviatej kapitole sa uvádza prehľad nových vnútroštátnych právnych predpisov v oblasti sociálnej ekonomiky a verejných politík, ktoré vypracovala každá krajina v súvislosti so sociálnou ekonomikou, a ďalej sa tu uvádza preskúmanie vplyvu hospodárskej krízy a prínos sociálnej ekonomiky k vykonávaniu stratégie Európa 2020.

V desiatej kapitole sa napokon analyzujú výzvy a trendy a vyvodzujú sa závery. Na konci správy je uvedený zoznam bibliografických odkazov.

KAPITOLA 2

HISTORICKÝ VÝVOJ KONCEPCIE SOCIÁLNEJ EKONOMIKY

- 2.1. Ľudové združenia a družstvá pri zrode sociálnej ekonomiky
- 2.2. Súčasný rozsah a oblasť pôsobnosti sociálnej ekonomiky
- 2.3. Súčasná identifikácia a inštitucionálne uznanie sociálnej ekonomiky

---

2.1 Ľudové združenia a družstvá pri zrode sociálnej ekonomiky

Sociálna ekonomika ako činnosť je historicky prepojená s ľudovými združeniami a družstvami, ktoré sú jej základom. Systém hodnôt a zásady správania ľudových združení, odzrkadlené v historickom družstevnom hnutí, sú tie, na ktorých sa zakladá moderná koncepcia sociálnej ekonomiky, ktorej štruktúru tvoria tri veľké skupiny organizácií: družstvá, vzájomné spoločnosti a združenia, pričom nedávno sa pridali aj nadácie. Z historického hľadiska boli tieto veľké skupiny v skutočnosti vzájomne spojeným vyjadrením jedného impulzu: reakcie najzraniteľnejších a bezbranných sociálnych skupín, *svojpomocnou formou*, na nové životné podmienky, ktoré vznikli rozvojom priemyselného kapitalizmu v 18. a 19. storočí. Družstvá, spoločnosti vzájomnej pomoci a spoločnosti odporu predstavovali tri smery tohto združovacieho impulzu.

Aj keď dobročinnosť (dobročinné nadácie, bratstvá a nemocnice) a organizácie vzájomnej pomoci zaznamenali v stredoveku významný rast, ľudové združenia, družstvá a vzájomné spoločnosti dostali mimoriadny impulz až v 19. storočí prostredníctvom iniciatív pracujúcich tried. Napríklad v 90. rokoch 18. storočia sa v Británii znásobil počet tzv. *friendly societies*. V Európe vzniklo mnoho vzájomných spoločností sociálneho zabezpečenia a spoločností vzájomnej pomoci. V krajinách Latinskej Ameriky, ako napríklad v Uruguaji a Argentíne, sa hnutie vzájomnosti významne rozrástlo v druhej polovici 19. storočia.

Prvé pokusy o vytvorenie družstiev sa zaznamenali v Británii koncom 18. a začiatkom 19. storočia ako spontánna reakcia pracovníkov v priemysle na problémy súvisiace s ich ťažkými životnými podmienkami. Socialistické myslenie Roberta Owena a ricardiánskych odporcov kapitalizmu ako William Thompson, George Mudie, William King, Thomas Hodgskin, John Gray a John Francis Bray malo už v ranej fáze významný vplyv na družstevné hnutie a v období rokov 1824 až 1835 sa vytvorilo úzke prepojenie medzi týmto hnutím a odborovými zväzmi, pričom v oboch prípadoch išlo o vyjadrenie jednotného robotníckeho hnutia a majú ten istý cieľ: emancipáciu pracujúcich tried. V období rokov 1831 až 1835 sa v Británii konalo osem *družstevných kongresov*, ktoré koordinovali družstvá spolu s hnutím odborových zväzov. Na jednom z týchto kongresov sa vytvoril národný odborový zväz *Grand National Consolidated Trades Union*, ktorý spojil všetky britské odborové zväzy.

Do rozvoja družstevného hnutia v Británii priamo a rozhodujúco zasiahol William King a ovplyvnil známe družstvo, ktoré v roku 1844 v Rochdale (Anglicko) založilo 28 pracovníkov, pričom šiesti z nich boli nasledovníkmi Owena (Monzón, 2003). Všetky druhy družstiev, ktoré v roku 1895 vytvorili v Londýne Medzinárodnú družstevnú alianciu (ICA) a ktoré významne prispeli k rozvoju modernej koncepcie sociálnej ekonomiky, prijali známe družstevné zásady, ktorými sa riadila činnosť rochdaleských priekopníkov.

Podľa kongresu ICA, ktorý sa konal v roku 1995 v Manchestri, sa v týchto zásadách ustanovuje, že družstvá sú demokratické organizácie, v rámci ktorých rozhoduje väčšina členov, ktorí využívajú činnosti družstiev, takže prípadní členovia z radov investorov alebo kapitálových účastníkov nemôžu vytvoriť väčšinu a prebytok sa nerozdelí podľa pomeru k ich kapitálu. Ďalšími možnosťami, na základe ktorých sa môžu družstvá odlišovať od ostatných spoločností, sú rovnaké hlasovacie práva, obmedzená náhrada za podiel kapitálu, ktorí sú členovia – používatelia povinní vložiť, a vytvorenie v mnohých prípadoch nedeliteľných rezerv, ktoré sa nemôžu rozdeliť ani v prípade likvidácie organizácie.

Od vytvorenia družstva v Rochdale priťahovali družstvá pozornosť rôznych myšlienkových smerov. Pre literatúru, ktorá sa zaoberá týmto javom, je charakteristická transcendencia ideologických hraníc a analytický pluralizmus. Tento heterodoxný druh spoločnosti vo veľkom rozsahu analyzovali utopickí socialisti, ricardiánski socialisti, sociálni kresťania (katolíci aj protestanti) a sociálni liberáli, ako aj významní klasickí, marxistickí a neoklasickí ekonómovia.

Pojem *sociálna ekonomika* sa po prvýkrát v ekonomickej literatúre objavil pravdepodobne v roku 1830. V tomto roku francúzsky liberálny ekonóm Charles Dunoyer uverejnil *Traktát o sociálnej ekonomike*, v ktorom obhajuje morálny prístup k hospodárstvu. V období rokov 1820 – 1860 vo Francúzsku vznikli rôznorodé myšlienkové smery, ktoré možno súhrne označiť pojmom *sociálni ekonómovia*. Na väčšinu z nich mali vplyv analýzy T. R. Malthusa a S. de Sismondiho, ktoré sa týkali existencie „nedostatkov trhu“, ktoré môžu spôsobiť nerovnováhu, a vymedzenia skutočného predmetu ekonómie, za ktorý Sismondi považoval skôr človeka než bohatstvo. Väčšinu sociálnych ekonómov je však nevyhnutné zaradiť do oblasti liberálneho ekonomického myslenia a stotožniť so zásadami tzv. laissez-faire a inštitúciami, ktoré upevnil vznikajúci kapitalizmus vrátane kapitalistických spoločností a trhov.

Výsledkom bolo, že myslitelia v oblasti sociálnej ekonomiky v tom období nezaviedli ani nepodporili nijakú alternatívu alebo doplnkový prístup ku kapitalizmu. Namiesto toho vytvorili teoretický prístup k spoločnosti a k tomu, čo je sociálne, pričom sa usilovali o zosúladenie morálky a hospodárstva prostredníctvom moralizovania individuálneho správania, ako v modeli F. Le Playa (Azam, 2003), podľa ktorého cieľ, o dosiahnutie ktorého by sa mali ekonómovia usilovať, nebolo bohatstvo či blahobyť, ale sociálny zmier (B. de Carbon, 1972).

V druhej polovici 19. storočia sa sociálna ekonomika úplne preorientovala pod vplyvom dvoch významných ekonómov: Johna Stuarta Milla a Leona Walrasa.

Mill venoval veľkú pozornosť podnikovému združovaniu medzi pracujúcimi z družstevného aspektu aj z aspektu vzájomnosti. Vo svojom najvplyvnejšom diele *Zásady politickej ekonómie* dôkladne preskúmal výhody a nevýhody družstiev pracovníkov, pričom vyzýval na podporu tohto druhu spoločnosti vzhľadom na jeho hospodársky a morálny prínos.

Leon Walras sa podobne ako Mill domnieval, že družstvá môžu zohrávať dôležitú úlohu pri riešení sociálnych konfliktov tak, že budú plniť dôležitú „hospodársku úlohu, keď sa namiesto odstránenia kapitálu budú usilovať o menej kapitalistický svet, a morálnu, rovnako dôležitú úlohu, ktorá pozostáva zo zavedenia demokracie do činností výrobného procesu“ (Monzón, 1989).

Walrasovo dielo *Études d'Économie Sociale: théorie de la répartition de la richesse sociale*, uverejnené v Lausanne v roku 1896, predstavuje dôležitý odklon od pôvodného prístupu

k sociálnemu hospodárstvu, určeného v modeli F. Le Playa. Vďaka Walrasovi sa sociálna ekonomika stala súčasťou ekonómie a zároveň oblasti hospodárskej činnosti, ktorá je rozšírená v družstvách, vzájomných spoločnostiach a združeníach ako ich dnes poznáme. Hlavné črty modernej koncepcie sociálnej ekonomiky sa sformovali až na konci 19. storočia na základe hodnôt demokratického združovania, hnutia vzájomnosti a družstevníctva.

2.2 Súčasný rozsah a oblasť pôsobnosti sociálnej ekonomiky

Aj keď v Európe bola sociálna ekonomika v prvej tretine 20. storočia relatívne výrazná, v západnej Európe v období rokov 1945 – 1975 hral hlavnú úlohu v modeli rastu najmä tradičný súkromný kapitalistický sektor a verejný sektor. Na tomto modeli sa zakladal sociálny štát, ktorý riešil zistené nedostatky trhu a použil súbor opatrení, ktoré boli pri ich odstraňovaní veľmi účinné: prerozdelenie príjmu, pridelenie zdrojov a proticyklické opatrenia. Všetky uvedené opatrenia sa zakladali na keynesovskom modeli, v ktorom sú združenia zamestnávateľov a odborové zväzy spolu s vládou hlavnými sociálnymi a hospodárskymi aktérmi.

V krajinách strednej a východnej Európy, ktoré boli spojené so sovietskym systémom a mali centrálné plánované hospodárstvo, bol štát jediným hospodárskym aktérom a subjekty sociálnej ekonomiky tam nemali nijaký priestor. V niektorých krajinách sovietskeho bloku boli družstvá významne zastúpené, aj keď niektoré z ich tradičných zásad ako dobrovoľné a otvorené členstvo a demokratická organizácia boli úplne potlačené. V minulých dvoch storočiach českí ekonómovia vytvorili prístupy k sociálnemu hospodárstvu, v rámci ktorých sa nepriviligovala výhradne ziskovosť. Túto tradíciu, ktorá vznikla v 19. storočí, dodržiaval v období prvej Československej republiky veľký počet neziskových organizácií.

Konsolidácia systémov zmiešanej ekonomiky nezabránila vytvoreniu pozoruhodného súboru spoločností a organizácií – družstiev, vzájomných spoločností a združení – ktoré prispeli k riešeniu dôležitých sociálnych otázok a otázok všeobecného záujmu, ktoré sa okrem iného týkajú cyklickej nezamestnanosti, geografických rozdielov medzi vidieckymi oblasťami a asymetrie mocenského pomeru medzi organizáciami maloobchodnej distribúcie a spotrebiteľmi. V tomto období však sociálna ekonomika ako dôležitá sila v procese zosúladenia hospodárskeho rastu a sociálneho blahobytu prakticky zmizla, pričom hlavné miesto zaujal štát. Až v období krízy sociálneho štátu a systémov zmiešanej ekonomiky v poslednej štvrtine 20. storočia sa v niektorých európskych krajinách obnovil záujem o typické organizácie sociálnej ekonomiky, a to podnikových alternatív k modelom kapitalistického a verejného sektora, ako napríklad družstvá a vzájomné spoločnosti alebo netrhové organizácie – väčšinou združenia a nadácie. Príčinou tohto záujmu boli ťažkosti, ktorým čelili trhové ekonomiky pri hľadaní uspokojivých riešení takých veľkých problémov ako vysoká dlhodobá nezamestnanosť, sociálne vylúčenie, sociálny blahobyt vo vidieckych oblastiach a zanedbaných mestských oblastiach, zdravotníctvo, vzdelávanie, kvalita života dôchodcov, udržateľný rast a iných otázok. Ide o sociálne potreby, ktoré nevyriešili uspokojivo alebo primerane ani súkromné kapitalistické subjekty, ani verejný sektor a ktoré nie je možné jednoducho riešiť prostredníctvom prispôsobujúcich sa trhov alebo tradičnej makroekonomickej politiky.

Aj keď sa v posledných desaťročiach viaceré veľké družstvá a vzájomné spoločnosti v niektorých európskych krajinách odklonili od zásady vzájomnosti, podnikové odvetvie sociálnej ekonomiky (družstvá a vzájomné spoločnosti) zaznamenali výrazný rast, ako uznáva Európska komisia vo svojej *Príručke na vypracovanie satelitných účtov spoločností sociálnej ekonomiky: družstiev a vzájomných spoločností*.

V hlavných štúdiách sa zdôrazňuje významný celkový rast sociálnej ekonomiky v Európe. V jednej z najdôležitejších štúdií, ktorú pre Európsku komisiu vykonalo medzinárodné centrum CIRIEC v rámci pilotného programu „Tretí systém a zamestnanosť“, sa zdôrazňuje rastúci význam družstiev, vzájomných spoločností a združení pri vytváraní a zachovaní zamestnanosti a náprave vážnych ekonomických a sociálnych nerovností.

Po rozpade sovietskeho bloku mnoho družstiev vo východnej a strednej Európe skrachovalo. Navyše ich dobré meno bolo v očiach verejnosti vážne poškodené. Neskôr sa však obnovili občianske iniciatívy pre vytvorenie projektov v oblasti sociálnej ekonomiky a to sa prejavuje v návrhoch právnych predpisov na podporu organizácií v tomto odvetví.

Pozoruhodný rast sociálnej ekonomiky sa zaznamenal v oblasti organizácií zapojených do vytvárania takzvaných *sociálnych alebo verejne prospešných hodnôt*, najmä práce a sociálneho začlenenia, ako aj sociálnych služieb a starostlivosti v rámci komunity. Zdá sa, že združovanie a vytváranie družstiev v tejto oblasti opäť našli spoločnú cestu porozumenia a spolupráce v mnohých svojich projektoch a činnostiach, ako v prípade *sociálnych podnikov*, pričom mnohé z nich sú družstvá, ktoré sú už právne uznané v rôznych európskych krajinách vrátane Talianska, Portugalska, Francúzska, Belgicka, Španielska, Poľska, Fínska a Spojeného kráľovstva. Ich charakteristické vlastnosti sa uvádzajú v časti 3.2.D tejto správy.

V roku 2009 bolo v krajinách EÚ 27 ekonomicky aktívnych viac ako 207 000 družstiev. Družstvá majú dobré postavenie vo všetkých oblastiach hospodárskej činnosti a mimoriadne významné sú v poľnohospodárstve, finančnom sprostredkovaní, maloobchodnom predaji a oblasti bývania a ako družstvá pracujúcich v odvetví priemyslu, stavebníctva a služieb. Tieto družstvá priamo zamestnávajú 4,7 milióna ľudí a majú 108 miliónov členov.

Vzájomné spoločnosti pôsobiace v oblasti zdravotníctva a sociálnej starostlivosti poskytujú pomoc a poisťné krytie viac ako 120 miliónom ľudí. Vzájomné poisťovne majú podiel na trhu vo výške 24 %.

V roku 2010 združenia v krajinách EÚ 27 zamestnávali 8,6 milióna ľudí; zodpovedajú za 4 % HDP a ich členmi je 50 % občanov EÚ.

Sociálna ekonomika, bez ohľadu na svoj kvantitatívny význam, v posledných desaťročiach nielenže preukázala svoju schopnosť účinne prispievať k riešeniu nových sociálnych problémov, ale takisto posilnila svoje postavenie ako inštitúcia nevyhnutná pre stabilný a udržateľný hospodársky rast, spravodlivejšie rozdelenie príjmu a bohatstva, prispôsobenie služieb potrebám, zvýšenie hodnoty hospodárskej činnosti uspokojujúcej sociálne potreby, nápravu nerovnosti na trhu práce a, stručne povedané, prehĺbenie a posilnenie ekonomickej demokracie.

2.3 Súčasná identifikácia a inštitucionálne uznanie sociálnej ekonomiky

Identifikácia sociálnej ekonomiky, ako ju poznáme v súčasnosti, sa začala vo Francúzsku v 70. rokoch 20. storočia, keď organizácie zastupujúce družstvá, vzájomné spoločnosti a združenia vytvorili *Národný koordinačný výbor pre činnosti vzájomných spoločností, družstiev a združení (National Liaison Committee for Mutual, Cooperative and Associative Activities, CNLAMCA)*. Od konca druhej svetovej vojny do roku 1977 sa pojem sociálna ekonomika vytratil z každodenného používania, dokonca aj v skupinách v tomto odvetví hospodárskej činnosti. V roku 1977 a 1979 sa pod záštitou Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru konali európske konferencie družstiev, vzájomných

spoločností a združení. V júni 1980 pri príležitosti 10. výročia svojho vzniku uverejnil výbor CNLAMCA dokument s názvom *Charte de l'économie sociale* alebo Charta sociálnej ekonomiky, v ktorom definuje sociálnu ekonomiku ako súbor organizácií, ktoré nepatria do verejného sektora, pracujú demokraticky, pričom ich členovia majú rovnaké práva a povinnosti, a uplatňujú osobitný režim vlastníctva a rozdelenia zisku, pričom prebytok používajú na rozšírenie organizácie a zlepšenie služieb, ktoré poskytujú svojim členom a spoločnosti.

Tieto charakteristické črty sa rozšírili v ekonomickej literatúre a popisujú oblasť sociálnej ekonomiky, ktorá závisí od troch hlavných skupín – družstiev, vzájomných spoločností a združení – ku ktorým sa nedávno pridali nadácie. V Belgicku sa v správe Valónskej rady pre sociálnu ekonomiku (Walloon Social Economy Council – CWES) z roku 1990 považuje odvetvie sociálnej ekonomiky za súčasť hospodárstva, ktorá pozostáva zo súkromných organizácií, ktoré majú spoločné štyri charakteristické črty: „a) cieľ slúžiť členom alebo spoločenstvu a nie vytvárať zisk; b) autonómne riadenie; c) demokratické rozhodovanie; a d) dominantné postavenie jednotlivcov a práce nad kapitálom pri rozdeľovaní príjmu“.

- Najnovšie koncepčné vymedzenie sociálnej ekonomiky, ktoré vypracovali jej vlastné organizácie, je uvedené v Charte zásad sociálnej ekonomiky, ktorú predstavila Stála európska konferencia družstiev, vzájomných spoločností, združení a nadácií (CEP-CMAF), inštitúcia zastupujúca tieto štyri skupiny organizácií sociálnej ekonomiky na európskej úrovni.

Vzostup sociálnej ekonomiky uznali takisto politické a právne kruhy na vnútroštátnej aj európskej úrovni. Francúzsko bolo prvou krajinou, ktorá politicky a právne uznala modernú koncepciu sociálnej ekonomiky prostredníctvom nariadenia medziministerskej delegácie pre sociálnu ekonomiku z decembra 1981 (*Délégation interministérielle à l'Économie Sociale* – DIES). V ostatných európskych krajinách ako napríklad Španielsko je „sociálna ekonomika“ pojem, ktorý sa dostal aj do zbierky právnych predpisov. V roku 2011 sa Španielsko stalo prvou európskou krajinou, ktorá prijala zákon o sociálnej ekonomike. Grécko má takisto zákon o sociálnej ekonomike a Portugalsko už predložilo návrh takéhoto zákona. Nová francúzska vláda, ktorá sa ujala úradu v júni 2012, vymenovala zástupcu ministra, ktorý je poverený sociálnou ekonomikou v rámci ministerstva hospodárstva, financií a zahraničného obchodu. Na európskej úrovni Európska komisia v roku 1989 uverejnila oznámenie na tému „Businesses in the *Economie Sociale* sector: Europe's frontier-free market“ (Podniky sociálnej ekonomiky: európsky trh bez hraníc). V tom istom roku Komisia sponzorovala prvú Európsku konferenciu o sociálnej ekonomike (v Paríži) a v rámci GR XXIII pre politiku v oblasti podnikania, obchodu, cestovného ruchu a sociálnej ekonomiky vytvorila oddelenie pre sociálnu ekonomiku. V rokoch 1990, 1992, 1993 a 1995 Komisia podporila európske konferencie o sociálnej ekonomike v Ríme, Lisabone, Bruseli a Seville. Odvtedy sa konalo veľa ďalších európskych konferencií. Ostatné dve sa konali v Toledu (v máji 2010) a v Bruseli (v októbri 2010). EÚ na svojom samite v Luxemburgu v roku 1997 uznala úlohu podnikov sociálnej ekonomiky v miestnom rozvoji a vytváraní pracovných miest a spustila pilotnú iniciatívu „Tretí systém a zamestnanosť“, pričom ako referenčný rámec použila sektor sociálnej ekonomiky.

Takisto v Európskom parlamente funguje od roku 1990 medziskupina EP pre sociálnu ekonomiku. V roku 2006 Európsky parlament vyzval Komisiu, aby „rešpektovala sociálne orientované hospodárstvo a vypracovala oznámenie, ktoré by sa venovalo tomuto základnému kameňu európskeho sociálneho modelu“. V roku 2009 schválil Európsky parlament hlavnú správu o sociálnom hospodárstve, v ktorej uznáva sociálnu ekonomiku ako sociálneho partnera a ako kľúčového aktéra

pri plnení cieľov lisabonskej stratégie. Európska komisia nedávno začala dve dôležité iniciatívy týkajúce sa sociálnych podnikov, súboru spoločností, ktorý je neoddeliteľnou súčasťou sociálneho hospodárstva: *Iniciatívu pre sociálne podnikanie a Návrh nariadenia o európskych fondoch sociálneho podnikania*.

Európsky hospodársky a sociálny výbor (EHSV) takisto uverejnil viacero správ a stanovísk týkajúcich sa prínosu spoločností v oblasti sociálnej ekonomiky k dosiahnutiu rôznych cieľov verejnej politiky. Medzi najnovšími stanoviskami z vlastnej iniciatívy a prieskumnými stanoviskami EHSV je stanovisko o rôznych formách spoločností, v ktorom sa uznáva význam sociálnej ekonomiky pri budovaní Európy; stanovisko o sociálnej ekonomike v Latinskej Amerike (stanovisko pána Cabra de Luna), ktoré sa zaoberá úlohou sociálnej ekonomiky v miestnom rozvoji a sociálnej súdržnosti; a stanovisko o sociálnom podnikaní a sociálnom podniku. EHSV na základe konzultácie s Komisiou prijal stanovisko o Iniciatíve pre sociálne podnikanie (stanovisko pána Gueriniho) a stanovisko k návrhu nariadenia o európskych fondoch sociálneho podnikania (stanovisko pani Rodert).

KAPITOLA 3

URČENIE SUBJEKTOV A SKUPÍN ZAHRNUTÝCH V KONCEPCII SOCIÁLNEJ EKONOMIKY

- 3.1. K uznaniu sociálnej ekonomiky v systémoch národných účtov
- 3.2. Vymedzenie pojmu sociálna ekonomika vyhovujúce systémom národných účtov
- 3.3. Trhový alebo podnikový subsektor sociálnej ekonomiky
- 3.4. Netrhový subsektor sociálnej ekonomiky
- 3.5. Sociálna ekonomika: pluralizmus a spoločná hlavná identita

---

3.1 K uznaniu sociálnej ekonomiky v systémoch národných účtov

Systémy národných účtov plnia veľmi dôležitú úlohu pri poskytovaní pravidelných a presných informácií o hospodárskej činnosti a pri úsilí o zosúladenie terminológie a pojmov v oblasti hospodárstva s cieľom umožniť jednotné a zmysluplné porovnanie na medzinárodnej úrovni. Dva najdôležitejšie systémy národných účtov, ktoré sa v súčasnosti uplatňujú, sú *Systém národných účtov OSN* (SNA 1993) a *Európsky systém národných a regionálnych účtov* (ESÚ 1995 alebo ESÚ 95). Systém SNA z roku 1993 poskytuje vnútroštátne účtovné pravidlá pre všetky krajiny na svete. Systém ESÚ z roku 1995 sa vzťahuje na členské štáty EÚ a je v úplnom súlade so systémom SNA z roku 1993, aj keď existujú malé rozdiely.

Tisícky subjektov (inštitucionálnych jednotiek), ktoré v každej krajine vykonávajú produktívnu činnosť (ako sa stanovuje v SNA 1993 a ESÚ 1995), sú rozdelené do piatich vzájomne sa vylučujúcich *inštitucionálnych sektorov*, ktoré vytvárajú každé vnútroštátne hospodárstvo: 1) nefinančné korporácie (S.11); 2) finančné korporácie (S.12); 3) vláda všeobecne (S.13); 4) domácnosti (ako spotrebiteľia a ako podnikatelia) (S.14); 5) neziskové organizácie poskytujúce služby domácnostiam (S.15).

To znamená, že spoločnosti a organizácie, ktoré sú súčasťou koncepcie sociálnej ekonomiky, nie sú v systémoch národných účtov uznané za inštitucionálny sektor, ale družstvá, vzájomné spoločnosti, združenia a nadácie sú rozptýlené v týchto piatich inštitucionálnych sektoroch, a preto je problematické analyzovať ich ako jednu skupinu.

Európska komisia nedávno predložila *Príručku na vypracovanie satelitných účtov spoločností sociálnej ekonomiky: družstiev a vzájomných spoločností*, vďaka ktorej bude možné získať jednotné, presné a spoľahlivé údaje o veľmi dôležitej časti sociálnej ekonomiky: družstvách, vzájomných spoločnostiach a ostatných podobných spoločnostiach. Na základe tejto príručky a na podnet generálneho riaditeľstva Európskej komisie pre podnikanie a priemysel boli v roku 2011 v Španielsku, Belgicku, Srbsku a Macedónsku zostavené satelitné účty pre družstvá a vzájomné spoločnosti. To isté generálne riaditeľstvo nedávno sponzorovalo iniciatívu pre zostavenie spoľahlivej štatistiky pre sociálne podniky.

Ako sa uvádza v príručke pre satelitné účty spoločností sociálnej ekonomiky, metódy, ktoré používajú súčasné systémy národných účtov, pochádzajúce z polovice 20. storočia, vytvorili nástroje na zhromažďovanie hlavných národných ekonomických agregátov v kontexte zmiešanej ekonomiky so silným súkromným kapitalistickým sektorom a doplnkovým, často intervenčným verejným sektorom. V systéme národných účtov, ktorý sa vyvíja v bipolárne inštitucionálnej realite, je logicky málo priestoru pre tretí pól, ktorý nie je ani verejný, ani kapitalistický, aj keď tento možno nájsť prakticky

v celom súkromnom sektore. Tento významný faktor vysvetľuje dôvod inštitucionálnej neviditeľnosti sociálnej ekonomiky v súčasných spoločnostiach a, ako sa uznáva v príručke, je v rozpore s narastajúcim významom organizácií, ktoré sú súčasťou sociálnej ekonomiky.

3.2 Vymedzenie pojmu sociálna ekonomika vyhovujúce systémom národných účtov

Ďalší dôvod inštitucionálnej neviditeľnosti sociálnej ekonomiky, ako sa uvádza v predchádzajúcom odseku, je chýbajúce jednoznačné, presné vymedzenie pojmu a rozsahu pôsobnosti sociálnej ekonomiky, ktoré by mohlo byť užitočné pre systémy národných účtov. Je potrebné, aby takéto vymedzenie nebralo do úvahy právne a administratívne kritériá a zameralo sa na analýzu správania aktérov sociálnej ekonomiky, pričom by sa určili podobnosti a rozdiely medzi nimi navzájom a medzi týmito a ostatnými hospodárskymi subjektmi. Súčasne je potrebné, aby spájalo tradičné zásady a charakteristické hodnoty sociálnej ekonomiky a metodiku platných systémov národných účtov s cieľom vytvoriť jednotný pojem, ktorý bude predstavovať funkčnú definíciu a bude založený na širokom politickom a vedeckom konsenze a na základe ktorého bude možné vyčísliť hlavné agregáty subjektov v sociálnej ekonomike a vyjadriť ich v homogénnej a medzinárodne štandardizovanej forme.

Pracovné vymedzenie pojmu sociálna ekonomika v tejto správe je preto nasledujúce:

Súbor súkromných, formálne organizovaných podnikov s nezávislými rozhodovacími právomocami a voľným členstvom, ktorých cieľom je napĺňať potreby svojich členov prostredníctvom trhu – výrobou tovaru a poskytovaním služieb, poistenia či finančných prostriedkov, a v ktorých rozhodovanie a delba zisku či prebytku medzi členmi priamo nesúvisí s kapitálom alebo príspevkami získanými od jednotlivých členov, pričom každý člen disponuje jedným hlasom, alebo v každom prípade sa uskutočňuje prostredníctvom demokratického a participatívneho rozhodovania. Do sociálnej ekonomiky patria tiež súkromné, formálne organizované organizácie s nezávislými rozhodovacími právomocami a voľným členstvom, ktoré poskytujú netrhové služby domácnostiam a ktorých prípadné prebytky si nemôžu privlastňovať hospodárske subjekty, ktoré ich vytvárajú, kontrolujú alebo financujú.

Toto vymedzenie je v úplnom súlade s vymedzením pojmu sociálna ekonomika v *Charte zásad sociálnej ekonomiky* CEP-CMAF (pozri časť 2.3 tejto správy). Z hľadiska národných účtov zahŕňa dva hlavné subsektory sociálnej ekonomiky: a) trhový alebo podnikový subsektor, b) subsektor netrhových výrobcov. Táto klasifikácia je veľmi užitočná pre zostavenie spoľahlivých štatistík a analýzu hospodárskej činnosti v súlade s platnými systémami národných účtov. Zo sociálno-ekonomického hľadiska však v sociálnej ekonomike existuje medzi týmito dvomi subsektormi zrejma priepustnosť a úzke prepojenie medzi trhovým a netrhovým prostredím, ktoré vyplývajú z vlastností, ktoré sú spoločné pre všetky organizácie sociálnej ekonomiky: sú to *organizácie ľudí vykonávajúcich činnosť, ktorej hlavným cieľom je uspokojiť potreby ľudí a nie odmeňovať kapitalistických investorov.*

Podľa uvedenej definície sú *spoločné vlastnosti* týchto dvoch subsektorov sociálnej ekonomiky tieto:

- 1) sú súkromné, to znamená, že nie sú súčasťou verejného sektora a verejný sektor ich nekontroluje;
- 2) sú formálne organizované, čo znamená, že spravidla majú právnu subjektivitu;

- 3) majú nezávislé rozhodovacie právomoci, to znamená, že môžu samostatne voliť a rozpustiť svoje riadiace orgány a kontrolovať a organizovať celú svoju činnosť;
- 4) majú voľné členstvo, to znamená, že členstvo v nich nie je povinné;
- 5) prípadné zisky alebo prebytky sa medzi členov – používateľov nedelia v pomere k ich kapitálu alebo príspevkom členov, ale k ich činnosti alebo transakciám v organizácii;
- 6) vykonávajú samostatnú hospodársku činnosť na uspokojenie potrieb jednotlivcov, domácností alebo rodín. Preto sa uvádza, že organizácie sociálnej ekonomiky sú *organizácie ľudí, nie kapitálu*. Pracujú s kapitálom a inými nefinančnými zdrojmi, nie však *pre* kapitál;
- 7) sú to demokratické organizácie. Okrem niektorých dobrovoľných organizácií, ktoré poskytujú netrhové služby domácnostiam, sa v rozhodovacom procese organizácií sociálnej ekonomiky prvého stupňa spravidla uplatňuje zásada „jeden človek, jeden hlas“ bez ohľadu na vložený kapitál alebo príspevky členov. Vždy uplatňujú demokratické a participatívne rozhodovanie. Organizácie na iných úrovniach sú takisto organizované demokraticky. Členovia majú väčšinovú alebo výlučnú kontrolu nad rozhodovacími právomocami v organizácii.

Veľmi dôležitá vlastnosť organizácií sociálnej ekonomiky, ktorá je hlboko zakorenená v ich histórii, je ich demokratický charakter. V uvedenej príručke na vypracovanie satelitných účtov spoločností sociálnej ekonomiky, ktoré sú trhovými výrobcami (zaradených do kategórie S.11 a S.12 inštitucionálnych sektorov národných účtov), sa demokratické kritérium považuje za nevyhnutný predpoklad, aby sa spoločnosť mohla považovať za súčasť sociálnej ekonomiky, keďže *sociálny význam* týchto spoločností sa spravidla nezakladá na ich hospodárskej činnosti, ktorá je nástrojom na neziskové účely, ale na ich cieľoch a demokratických a participatívnych hodnotách, na základe ktorých spoločnosť funguje.

Pracovná definícia sociálnej ekonomiky, ktorá sa používa v tejto správe, však takisto akceptuje začlenenie dobrovoľníckych neziskových organizácií, ktoré sú *poskytovateľmi netrhových služieb pre domácnosti*, aj keď nemajú demokratickú štruktúru, keďže na základe toho môžu byť do sociálnej ekonomiky začlenené najvýznamnejšie *sociálne organizácie tretieho sektora*, ktoré vytvárajú *sociálne alebo verejne prospešné hodnoty* nespochybniteľného sociálneho významu.

3.3 Trhový alebo podnikový subsektor sociálnej ekonomiky

Trhový subsektor sociálnej ekonomiky tvoria v podstate družstvá a vzájomné spoločnosti; podnikateľské skupiny kontrolované družstvami, vzájomnými spoločnosťami a inými organizáciami sociálnej ekonomiky; iné podobné spoločnosti; a niektoré neziskové inštitúcie, ktoré slúžia podnikom sociálnej ekonomiky.

Okrem vlastností, ktoré sú spoločné pre všetky subjekty sociálnej ekonomiky, sa v pracovnej definícii uvedenej v časti 3.2 a v príručke Európskej komisie zdôrazňujú tri základné vlastnosti podnikov sociálnej ekonomiky:

- a) *Sú vytvorené preto, aby splnili potreby svojich členov prostredníctvom zásady svojpomoci, t. j. sú to spoločnosti, ktorých členovia spravidla aj využívajú ich príslušnú činnosť.*

V príručke Európskej komisie sa podrobne uvádza rozsah a obmedzenia tejto vlastnosti. Hlavný cieľ takýchto spoločností je uspokojiť a vyriešiť potreby svojich členov, ktorými sú spravidla jednotlivci alebo rodiny.

V družstvách a vzájomných spoločnostiach sú členovia zvyčajne (nie však vždy) osobami, ktoré súčasne využívajú ich príslušnú činnosť. Zásada svojpomoci je tradičnou zásadou družstevného a vzájomného hnutia. Hlavný cieľ týchto spoločností je vykonávať družstevnú alebo vzájomnú činnosť s cieľom uspokojiť potreby svojich typických členov (členov družstiev alebo vzájomných spoločností), a to sú najmä jednotlivci, domácnosti alebo rodiny.

Vzťah medzi členmi – používateľmi a podnikom sociálnej ekonomiky určuje družstevná alebo vzájomná činnosť. V družstve pracujúcich je družstevná činnosť zamestnaním pre jeho členov, v bytovom družstve je to výstavba domov pre členov, v poľnohospodárskom družstve je to predaj tovaru, ktorý členovia vyrobili; vo vzájomnej spoločnosti je vzájomnou činnosťou poistenie členov atď.

Prírodzene, na vykonávanie družstevnej alebo vzájomnej činnosti v záujme členov je nevyhnutné, aby sa praktická činnosť vykonávala s ostatnými, nečlenskými stranami na trhu. Napríklad družstvo pracujúcich predáva svoj tovar a poskytuje služby na trhu (praktická činnosť) s cieľom vytvoriť alebo zachovať zamestnanosť svojich členov (družstevná činnosť).

V prípade vzájomných spoločností existuje nerozlučný, neoddeliteľný vzťah medzi postavením člena vzájomnej spoločnosti a poistenca (plánovaný príjemca činnosti vzájomnej spoločnosti).

V prípade družstiev je vzťah medzi členom a používateľom bežný, ale nie vždy nevyhnutný. Niektoré skupiny „pridružených členov“ môžu byť pre spoločnosť prospešné bez toho, aby využívali družstevnú činnosť. Napríklad kapitáloví investori alebo bývalí členovia, ktorí už nevyužívajú činnosť z logických a opodstatnených dôvodov (okrem iného dôchodok); aj niektoré verejné orgány môžu byť prispievajúcimi členmi spoločnosti. Podniky, v ktorých sú tieto iné skupiny prispievajúcich členov, ktorí však nevyužívajú ich činnosť, budú súčasťou podnikového subsektoru sociálnej ekonomiky za predpokladu, že spĺňajú vlastnosti podniku sociálnej ekonomiky uvedené v pracovnej definícii vrátane demokratickej kontroly členmi – používateľmi.

Takisto môžu existovať iné podniky sociálnej ekonomiky, ako je to v prípade sociálnych podnikov, v ktorých môžu niektorí členovia zdieľať ciele podniku bez toho, aby boli jeho stálymi členmi, presne povedané, aj keď stále existuje dočasné združenie. To môže takisto zahŕňať niektoré dobrovoľnícke činnosti. Typické a dôležité však je, že v týchto podnikoch je vždy recipročný vzťah, stabilné puto medzi spoločnosťou a subjektmi, ktoré sa neustále zúčastňujú na jej činnostiach, pričom sa podieľajú na jej rizikách a poskytujú určité opodstatnenie, pokiaľ ide o členstvo.

Príjemcovia činností podnikov sociálnej ekonomiky takisto zohrávajú vedúcu úlohu v týchto spoločnostiach, ktoré predstavujú iniciatívy recipročnej solidarity vytvorené skupinami občanov, aby uspokojili ich potreby prostredníctvom trhu.

To nebráni podnikom sociálnej ekonomiky vo vykonávaní činností založených na solidarite v omnoho širšom sociálnom prostredí, ktoré presahuje ich členskú základňu. Družstvá sú vďaka svojim tradičným pravidlám činnosti priekopníkmi v uplatňovaní zásady sociálnej zodpovednosti podnikov, keďže tieto pravidlá podporujú a posilňujú mechanizmy solidarity (zásada vzdelávania a sociálnej činnosti, zásada „otvoreného členstva“, vytvorenie rezerv, ktoré nemožno rozdeliť medzi členov atď.). Všetky uvedené skutočnosti však nemajú vplyv na vzájomnosť podnikov sociálnej ekonomiky, ktoré si na trhu konkurujú, vo veľkom rozsahu sa prostredníctvom trhu samofinancujú a vykonávajú činnosť zahŕňajúcu riziká s výsledkami, od ktorých nakoniec závisí poskytovanie služieb ich členom.

- b) *Podniky sociálnej ekonomiky sú trhoví výrobcovia, to znamená, že ich output je určený najmä na predaj na trhu za hospodársky významné ceny. Systém ESÚ 95 považuje družstvá, vzájomné spoločnosti, holdingové spoločnosti, ostatné podobné spoločnosti a neziskové inštitúcie, ktoré im slúžia, za trhových výrobcov.*
- c) *Aj keď môžu rozdeliť zisk alebo prebytok medzi svojich členov – používateľov, rozdelenie sa nevykonáva v pomere k ich kapitálu alebo príspevkom členov, ale podľa transakcií členov v organizácii.*

Skutočnosť, že môžu rozdeľovať zisk alebo prebytok svojim členom neznamena, že to vždy robia. Družstvá alebo vzájomné spoločnosti v mnohých prípadoch spravidla alebo zo zvyku nerozdeľujú prebytok svojim členom. V tejto súvislosti je potrebné len zdôrazniť, že zásada nerozdeľovania prebytku členom nie je rozhodujúcim znakom podnikov sociálneho hospodárstva.

Aj keď spoločnou vlastnosťou všetkých organizácií v oblasti sociálnej ekonomiky je ich demokratická organizácia, niektoré neziskové dobrovoľnícke organizácie, ktoré poskytujú netrhomé služby rodinám, môžu byť súčasťou sociálnej ekonomiky napriek tomu, že nemajú demokratickú štruktúru, ako sa uvádza ďalej v texte.

Kritérium demokratickej štruktúry sa však považuje za nevyhnutný predpoklad, aby sa podnik považoval za súčasť sociálnej ekonomiky. Ako sa uvádza v príručke Európskej komisie, pre podniky sociálnej ekonomiky je typické demokratické rozhodovanie členov, pričom vlastníctvo podielu na kapitále sa nespája s kontrolou nad rozhodovaním. V mnohých družstvách a vzájomných spoločnostiach sa môže zásada „jeden človek, jeden hlas“ upraviť tak, aby bolo možné váženie hlasov na základe účasti každého člena na činnosti. Takisto môže vzniknúť situácia, keď skupiny podnikov, pozostávajúce z rôznych podnikov sociálnej ekonomiky, vážia hlasy tak, aby nielen vyjadrili rôznu úroveň činnosti členov skupiny, ale takisto aby sa uznali rozdiely medzi nimi, pokiaľ ide o počet radových členov. Navyše organizácie sociálnej ekonomiky môžu vytvárať a kontrolovať skupiny podnikov s cieľom zlepšiť plnenie stanovených cieľov v prospech svojich členov, pričom materské spoločnosti kontrolujú rozhodovacie procesy. Tieto skupiny sú takisto súčasťou sociálnej ekonomiky.

V niektorých krajinách existujú podniky sociálnej ekonomiky vo forme spoločností s ručením obmedzeným alebo akciových spoločností, ktoré vytvorili pracovníci s cieľom vytvoriť alebo zachovať pracovné miesta. Tieto sa takisto môžu považovať za demokratické organizácie s demokratickým

rozhodovaním pod podmienkou, že väčšina ich kapitálu je vo vlastníctve pracujúcich partnerov a je medzi nich rovnomerne rozdelená.

Ďalšie podniky sociálnej ekonomiky, ktoré majú taktiež inú právnu formu ako družstvo, boli vytvorené s cieľom vykonávať činnosti v prospech skupín, ktoré sú zraniteľné, vylúčené alebo ohrozené sociálnym vylúčením. Zahŕňajú široké spektrum sociálnych podnikov, ktoré uplatňujú participatívne a demokratické procesy.

3.4 Netrhový subsektor sociálnej ekonomiky

Prevažnú väčšinu tohto subsektora tvoria združenia a nadácie, hoci v ňom možno nájsť aj organizácie s inou právnou formou. Tento subsektor zahŕňa všetky organizácie sociálnej ekonomiky, ktoré sa v rámci kritérií národných účtov považujú za netrhových výrobcov, t. j. výrobcov, ktorí dodávajú väčšinu svojich produktov bezplatne alebo za ceny, ktoré nie sú z hospodárskeho hľadiska významné.

Ako sa uvádza v časti 3.2, sú to *súkromné, formálne organizované organizácie s nezávislými rozhodovacími právomocami a voľným členstvom, ktoré poskytujú netrhové služby rodinám a ktorých prípadné prebytky si nemôžu privlastňovať hospodárske subjekty, ktoré ich vytvárajú, kontrolujú alebo financujú*. Inými slovami, sú to neziskové organizácie v presnom zmysle slova, keďže uplatňujú zásadu nerozdeľovania zisku alebo prebytku (obmedzenie nerozdeľovania), a ako v prípade všetkých subjektov sociálnej ekonomiky, jednotlivci sú skutočnými príjemcami služieb, ktoré poskytujú.

Národné účty používajú na ich odlíšenie od ostatných sektorov osobitný inštitucionálny sektor S.15, tzv. „neziskové organizácie poskytujúce služby domácnostiam“ (NZISD). V ESÚ 95 sa tento sektor vymedzuje ako sektor pozostávajúci z neziskových inštitúcií, ktoré sú samostatnými právnickými osobami slúžiacimi domácnostiam a ktoré sú ostatnými súkromnými netrhovými výrobcami. Ich hlavnými zdrojmi, okrem zdrojov vyplývajúcich z príležitostného predaja, sú dobrovoľné príspevky v hotovosti alebo v naturáliách od domácností v postavení spotrebiteľov, platby od verejnej správy a majetkové príjmy (ESÚ 95, 2.87).

Sektor neziskových inštitúcií slúžiacich domácnostiam zahŕňa rôzne organizácie, väčšinou združenia, ktoré vykonávajú netrhové činnosti pre svojich členov (subjekty vzájomného charakteru) alebo pre skupiny občanov-nečlenov (subjekty všeobecného záujmu). Väčšina týchto subjektov funguje demokraticky a má charakteristické vlastnosti sociálnej ekonomiky. Patria k nim dobročinné organizácie, organizácie pre pomoc a podporu, odborové zväzy, odborné a vedecké spoločnosti, združenia spotrebiteľov, politické strany, cirkvi alebo náboženské spoločnosti a spoločenské, kultúrne, rekreačné a športové kluby.

Ako sa uvádza v odseku 3.1, niektoré dobrovoľnícke neziskové organizácie, ktoré poskytujú netrhové služby pre domácnosti, sú začlenené do sociálnej ekonomiky ako *sociálne organizácie tretieho sektora* napriek tomu, že nemajú demokratickú štruktúru, pretože služby, ktoré poskytujú bezplatne, sú *sociálne alebo verejne prospešné hodnoty* s nespochybniteľným sociálnym významom.

Súčasťou sociálnej ekonomiky sú takisto neziskové inštitúcie slúžiace domácnostiam, ktoré nemajú právnu subjektivitu alebo nie sú veľmi veľké a ktoré sa v rámci ESÚ 95 zaraďujú do sektora Domácnosti, S.14 (ESÚ 95, 2.76).

Napokon môžu existovať iné súkromné neziskové inštitúcie, ktoré sú financované nefinančnými alebo finančnými korporáciami a ktoré vytvárajú kultúrne, rekreačné a sociálne služby, ktoré poskytujú jednotlivcom bezplatne. Aj keď sa v rámci ESÚ 1995 považujú tieto služby zvyčajne za služby slúžiace príslušným nefinančným alebo finančným korporáciám, a preto sa začleňujú do príslušných (trhových) inštitucionálnych sektorov (ES 95, 2.23 a 2.40), sú súčasťou netrhového subsektora sociálnej ekonomiky za predpokladu, že spĺňajú podmienky stanovené v definícii.

Neziskové inštitúcie slúžiace domácnostiam, ktoré sú trhovými výrobcami a poskytujú nefinančné trhové tovary a služby, finančné sprostredkovanie alebo vykonávajú pomocné finančné činnosti, sú vylúčené z tejto skupiny takisto ako združenia podnikov financované z dobrovoľných príspevkov od nefinančných alebo finančných spoločností za služby, ktoré poskytujú.

3.5 Sociálna ekonomika: pluralizmus a spoločná hlavná identita

Sociálna ekonomika zaujala v európskej spoločnosti miesto *pólu verejnej služby* medzi kapitalistickým a verejným sektorom. Určite ho tvorí veľký počet rôznych subjektov. Oblasť pôsobnosti sociálnej ekonomiky predstavujú staré a nové sociálne potreby. Tieto potreby môžu uspokojiť osoby prostredníctvom podnikov pôsobiacich na trhu, kde získavajú väčšinu svojich zdrojov takmer všetky družstvá a vzájomné spoločnosti, alebo prostredníctvom združení a nadácií, z ktorých takmer všetky poskytujú netrhové služby jednotlivcom, domácnostiam alebo rodinám a väčšinu svojich zdrojov získavajú spravidla z darov, členských príspevkov, dotácií atď.

Nemožno si nevšimnúť, že rôznorodosť zdrojov a subjektov organizácií sociálnej ekonomiky spôsobuje rozdiely v dynamike ich správania a ich vzťahov s okolím. Napríklad dobrovoľníci pracujú najmä v organizáciách netrhového subsektora (väčšinou v združeniach a nadáciách), kým v trhovom subsektore sociálnej ekonomiky (družstvá, vzájomné spoločnosti a podobné spoločnosti) nie sú okrem sociálnych podnikov v podstate nijakí dobrovoľníci; sociálne podniky sú zrejším príkladom spojenia trhovej a netrhovej povahy so širokou škálou zdrojov (príjmy z trhu, štátne dotácie a dobrovoľnícka práca) a subjektov v rámci organizácie (členovia, zamestnanci, dobrovoľníci, spoločnosti a verejné orgány).

Táto pluralitná sociálna ekonomika, ktorá sa presadzuje a upevňuje si miesto v pluralitnej spoločnosti, nie je iba zmesou bez identity alebo analytickej hodnoty. Naopak, spoločnú hlavnú identitu sociálnej ekonomiky posilňuje veľká a rôznorodá skupina slobodných a dobrovoľníckych mikroekonomických subjektov, ktoré vytvorila občianska spoločnosť na účely uspokojenia a riešenia potrieb jednotlivcov, domácností a rodín a nie na účely zabezpečenia odmeny alebo krytia investorov alebo kapitalistických spoločností, inými slovami, ide o neziskové organizácie. Za posledných 200 rokov toto rôznorodé spektrum (trhové a netrhové subjekty vzájomného alebo všeobecného záujmu) vytvorilo tretí sektor vymedzený v tejto správe z hľadiska sociálnej ekonomiky.

KAPITOLA 4

HLAVNÉ TEORETICKÉ PRÍSTUPY K SOCIÁLNEJ EKONOMIKE

- 4.1. Tretí sektor ako spájací bod
- 4.2. Konceptia neziskových organizácií
- 4.3. Konceptia solidárnej ekonomiky
- 4.4. Konceptia sociálnych podnikov
- 4.5. Iné koncepcie

4.1 Tretí sektor ako spájací bod

Aj keď sa pojem *tretí sektor* používa väčšinou v anglicky hovoriacich krajinách v súvislosti so súkromným neziskovým odvetvím, ktoré pozostáva väčšinou zo združení a nadácií, pojem *tretí sektor* sa používa takisto v kontinentálnej Európe a ostatných častiach sveta ako synonymum sociálnej ekonomiky, ako sa o nej píše v predchádzajúcej kapitole.

V Spojených štátoch bol Levitt jedným z prvých, ktorí po prvýkrát použili pojem *tretí sektor*, pričom ho stotožnil s neziskovým sektorom. V Európe sa tento pojem začal používať o niekoľko rokov neskôr v súvislosti s odvetvím, ktoré predstavovalo niečo medzi verejným a kapitalistickým sektorom, čo bolo oveľa bližšie ku koncepcii sociálnej ekonomiky.

Tretí sektor sa stal spájacím bodom rôznych koncepcií, najmä koncepcie *neziskového sektora* a *sociálnej ekonomiky*, ktoré nie sú úplne totožné napriek tomu, že opisujú oblasti, ktoré sa do značnej miery prekrývajú. Okrem toho teoretické prístupy, ktoré sa z týchto koncepcií vyvinuli, pripisujú tretiemu sektoru v súčasnom hospodárstve odlišné funkcie.

4.2 Konceptia neziskových organizácií

4.2.1 Neziskové organizácie ako koncepcia

Hlavný teoretický prístup, okrem koncepcie sociálnej ekonomiky, ktorý sa zaoberá problematikou tretieho sektora, má pôvod v anglicky hovoriacich krajinách, ako sa uvádza v predchádzajúcich odsekoch: literatúra o neziskovom sektore či neziskových organizáciách sa po prvýkrát objavila pred 30 rokmi v Spojených štátoch amerických. Tento prístup sa v podstate vzťahuje len na súkromné organizácie, ktoré majú v stanovách zakotvené, že prebytok nesmie byť rozdelený medzi tých, ktorí ich založili, riadia alebo financujú.

Historické začiatky tejto koncepcie sa spájajú s filantropickými a dobročinnými myšlienkami, ktoré boli v 19. storočí hlboko zakorenené v Spojenom kráľovstve a v krajinách, na ktoré malo vplyv. Dobré meno britských *dobročinných organizácií* a amerických *filantropických nadácií* podnietilo vznik pojmov ako *dobročinný sektor* a *dobrovoľnícky sektor*, ktoré sú súčasťou širšej koncepcie neziskového sektora.

Moderný pojem „neziskový sektor“ sa presnejšie vymedzil a rozšíril vo svete prostredníctvom ambiciózneho medzinárodného výskumného projektu, ktorý bol spustený začiatkom 90. rokov 20. storočia a ktorý viedla univerzita Johna Hopkinsa (Baltimore, USA) s cieľom zistiť a kvantitatívne

vyjadriť jeho rozsah a štruktúru, analyzovať perspektívy jeho rozvoja a posúdiť jeho vplyv na spoločnosť.

V rámci rôznych fáz projektu sa skúmal neziskový sektor v 36 krajinách na piatich kontinentoch.

V rámci tohto projektu sa preskúmali organizácie, ktoré spĺňali päť kľúčových kritérií „štrukturálno-prevádzkovej definície“ neziskových organizácií. Sú to teda:

- a) *organizácie*, t. j. majú inštitucionálnu štruktúru a podobu; zvyčajne majú štatút právnickej osoby;
- b) *súkromné*, t. j. inštitucionálne sú oddelené od verejnej správy, hoci môžu získavať príspevky z verejných fondov a v ich riadiacich orgánoch môžu pôsobiť zamestnanci verejnej správy;
- c) *samosprávne*, t. j. sú schopné riadiť svoju vlastnú činnosť a slobodne voliť a odvolávať svoje riadiace orgány;
- d) *nerozdeľujúce zisk*, t. j. neziskové organizácie môžu dosiahnuť zisk, ten sa však musí vrátiť do hlavnej činnosti organizácie a nesmie sa rozdeliť medzi vlastníkov, členov, zakladateľov alebo riadiacich pracovníkov organizácie;
- e) *dobrovoľnícke*, a to znamená, že: po prvé, členstvo nie je povinné ani nevyplýva zo zákona, a po druhé, na ich činnosti alebo riadení sa musia zúčastňovať dobrovoľníci.

4.2.2 Konceptia neziskových organizácií v SNA 1993

OSN uverejnila *Príručku pre neziskové inštitúcie v systéme národných účtov (Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts)* (príručka pre neziskové inštitúcie). V tejto príručke sa identifikácia neziskových inštitúcií zakladá na vymedzení pojmu neziskový sektor, ktoré vo svojej koncepcii neziskových organizácií, ako sa uvádza v predchádzajúcom odseku, uviedol Salamon a Anheier. V príručke pre neziskové inštitúcie sa na tomto základe určuje veľký rôznorodý súbor neziskových organizácií, ktoré by mohli patriť do ktoréhokoľvek z piatich inštitucionálnych sektorov tvoriacich systém národných účtov vrátane „vlády všeobecne“ (S.13). Neziskové inštitúcie sú v sektore „nefinančné korporácie“ (S.11), v sektore „finančné korporácie“ (S.12) a v sektore „domácnosti“ (S.14). Napokon, „neziskové organizácie poskytujúce služby domácnostiam“ (S.15) majú v systéme národných účtov svoj osobitný inštitucionálny sektor. Právne formy týchto organizácií sú rôzne, aj keď väčšinou sú to združenia a nadácie a sú vytvorené na odlišné účely: poskytovať služby osobám alebo spoločnostiam, ktoré ich riadia alebo financujú; vykonávať dobročinnú alebo filantropickú činnosť na pomoc ľuďom v núdzi; poskytovať neziskové trhové služby ako napríklad činnosti v oblasti zdravotníctva, vzdelávania, činnosti vykonávané vo voľnom čase atď.; obhajovať záujmy nátlakových skupín alebo politické programy rovnako zmýšľajúcich občanov atď.

V príručke pre neziskové inštitúcie sa však uvádza, že hlavné skupiny ako družstvá, vzájomné spoločnosti, sociálne podniky a ostatné nepatria do neziskového sektora.

Ako bude zrejmé z nasledujúcich odsekov, nie všetky neziskové inštitúcie, v súvislosti s ktorými sa v uvedenej príručke uvádza, že patria do jej rozsahu pôsobnosti, sú súčasťou koncepcie sociálnej ekonomiky.

4.3 Koncepcia solidárnej ekonomiky

Pojem *solidárna ekonomika* vznikol v poslednej štvrtine 20. storočia vo Francúzsku a v niektorých krajinách Latinskej Ameriky a z veľkej časti sa spája s výrazným rastom tretieho sektora v organizáciách, ktoré vyrábajú a rozdeľujú takzvané *sociálne tovary alebo verejne prospešné hodnoty*. Verejne prospešné hodnoty sú podľa všeobecného sociálneho a politického konsenzu tovary a služby, ktoré sú rozhodujúce pre dôstojný život, a preto bez ohľadu na príjem alebo kúpnu silu musia byť dostupné všetkým občanom. Vzhľadom na to sa zvažuje, že verejná správa by mala zabezpečiť výrobu a rozdelenie týchto tovarov a služieb, a to buď prostredníctvom zabezpečenia ich bezplatného poskytovania, alebo prostredníctvom ich dotovania, aby boli dostupné za nižšie ako trhové ceny.

Vlády väčšiny rozvinutých krajín v Európe zaručili počas rozmachu a konsolidácie sociálneho štátu všeobecné využívanie väčšiny z týchto dôležitých verejne prospešných hodnôt ako napríklad zdravotníckych služieb a vzdelávania. V posledných desaťročiach však vznikli *nové sociálne potreby*, ktorými sa nezaobera ani verejný sektor, ani tradičný kapitalistický sektor a ktoré majú vplyv na viacero skupín ohrozených sociálnym vylúčením. Tieto problémy sa týkajú životných podmienok starších ľudí, dlhodobej masovej nezamestnanosti, prisťahovalcov, etnických menšín, osôb so zdravotným postihnutím, opätovnej integrácie bývalých väzňov, týraných žien, osôb s chronickým ochorením atď.

Práve v týchto oblastiach sa v značnej miere rozvinuli niektoré organizácie, ktoré sú typickými organizáciami sociálnej ekonomiky (družstvá a najmä združenia). V tomto sektore sa súčasne spája súbor nových organizácií s novými oblasťami činnosti. V porovnaní s tradičnými subjektmi sociálnej ekonomiky má tri charakteristické črty: a) sociálny dopyt, ktorý sa usiluje riešiť, b) subjekty zapojené do týchto iniciatív a c) výslovná túžba po sociálnej zmene.

Na základe týchto troch aspektov sa od roku 1980 vyvíjala vo Francúzsku koncepcia *solidárnej ekonomiky*. Ide o hospodárstvo, v ktorom je trh jedným, pravdepodobne najdôležitejším, ale nie jediným prvkom. Solidárna ekonomika sa zameriava na tri póly: trh, štát a reciprocitu. Tieto tri póly zodpovedajú zásade trhu, prerozdelenia a reciprocity. Zásada reciprocity sa týka nepeňažnej výmeny v oblasti primárnej sociability, ktorá sa prejavuje najmä v združovaní.

Stručne povedané, táto ekonomika je vo svojej podstate pluralitná a nemožno ju obmedziť len na komerčné a peňažné aspekty. Koncepcia solidárnej ekonomiky je mimoriadny pokus o spojenie troch pólův systému, to znamená, že osobitné iniciatívy solidárnej ekonomiky predstavujú hybridné formy medzi trhovým, netrhovým a nepeňažným hospodárstvom. Nezapadajú do trhového stereotypu ortodoxnej ekonomiky a takisto ich zdroje majú rôzny pôvod: trhový (predaj tovarov a služieb), netrhový (štátne dotácie a dary) a nepeňažný (dobrovoľníci).

Koncepciu solidárnej ekonomiky, ktorá je rozšírená najmä vo Francúzsku, dopĺňa ďalší prístup k solidárnej ekonomike s určitým významom v niektorých krajinách Latinskej Ameriky, v ktorom sa považuje za silu sociálnej zmeny, nosiča projektu pre alternatívu k neoliberalnej globalizácii. Na rozdiel od európskeho prístupu, v ktorom sa solidárna ekonomika považuje za zlučiteľnú s trhom a štátom, latinskoamerická perspektíva sa zameriava na vývoj tejto koncepcie ako globálnej alternatívy ku kapitalizmu.

4.4 Konceptia sociálnych podnikov

V posledných rokoch sa v súvislosti so sociálnymi podnikmi vykonalo veľa práce, hoci nemožno povedať, že sa uplatňoval jednotný prístup. Je však možné rozlíšiť dva hlavné prístupy k sociálnemu podnikaniu: anglo-americký prístup a prístup kontinentálnej Európy.

Anglo-americký prístup zahŕňa rôzne trendy, ktoré odlišne vymedzujú oblasť sociálnych podnikov, počnúc tými, ktoré považujú sociálne podniky za trhovo-hospodársky náprotivok súkromných neziskových organizácií so sociálnymi cieľmi, a končiac tými, ktorých vymedzenie sociálneho podniku sa zameriava výlučne na sociálne inovácie a uspokojenie sociálnych potrieb, bez ohľadu na formu vlastníctva podniku (verejné, založené na súkromnom kapitáli alebo také, ktoré sa v Európe považujú za podniky „sociálnej ekonomiky“).

Podľa tradície v kontinentálnej Európe je hlavný prístup k sociálnym podnikom zhrnutý v štúdiách a návrhoch siete EMES, podľa ktorej sú tieto podniky výsledkom kolektívneho podnikania v oblasti sociálnej ekonomiky a vymedzujú ich tri hlavné súbory ukazovateľov (v hospodárskom a sociálnom rozmere a v rozmere štruktúry riadenia). Európska komisia v už spomenutej *Iniciatíve pre sociálne podnikanie* takisto vymedzila sociálne podniky ako podskupinu sociálnej ekonomiky (*subjekty sociálnej ekonomiky*).

4.5 Iné prístupy

V súvislosti s prístupom uvedeným v predchádzajúcom odseku sa v rámci iných teoretických prístupov priamo navrhuje nahradiť trhové hospodárstvo, v ktorom sú výrobné prostriedky v súkromnom vlastníctve, inými spôsobmi organizácie výrobného systému. Sú to: a) *alternatívna ekonomika*, ktorá má pôvod v protestných hnutiach, ktoré vznikali vo Francúzsku od mája 1968, a b) *ľudová ekonomika*, ktorá sa od roku 1980 propaguje v rôznych krajinách Latinskej Ameriky a ktorá má do takej miery podobné vlastnosti ako latinskoamerická solidárna ekonomika, že sa označuje za *solidárnu ľudovú ekonomiku*. Ľudová ekonomika vylučuje každý druh vzťahu zamestnávateľ/zamestnanec a považuje prácu za hlavný faktor výroby.

KAPITOLA 5

POROVNÁVACIA ANALÝZA PREVLÁDAJÚCICH DEFINÍCIÍ TÝKAJÚCICH SA KONCEPCIE SOCIÁLNEJ EKONOMIKY V KAŽDOM ČLENSKOM ŠTÁTE EURÓPSKEJ ÚNIE, PRISTUPUJÚCEJ A KANDIDÁTSKEJ KRAJINE

- 5.1. Prevládajúce koncepcie v jednotlivých štátoch
- 5.2. Subjekty sociálnej ekonomiky v členských štátoch EÚ

5.1. Prevládajúce koncepcie v jednotlivých štátoch

Sociálny a hospodársky jav, ktorý v tejto správe nazývame „sociálna ekonomika“, je rozšírený a v EÚ zjavne zažíva svoj rozmach. Tento pojem a jeho vedecká koncepcia však nie sú vo všetkých krajinách EÚ – a niekedy ani v rámci jednej krajiny – jednoznačné, zvyčajne existujú súčasne s inými pojmami a podobnými koncepciami. Cieľ tejto časti je vysvetliť rôznorodosť koncepcií a pojmov, ktoré v Európe existujú v súvislosti s týmto javom.

Časť tohto výskumu sa zameriava na jednej strane na posúdenie úrovne uznania sociálnej ekonomiky v troch dôležitých oblastiach – verejnej správe, akademickej a vedeckej obci, a sektore sociálnej ekonomiky v každej krajine – a na druhej strane na určenie a posúdenie ostatných podobných koncepcií. Toto posúdenie sa vykonalo v súlade s metodikou použitou v prvej kapitole štúdie *The enterprises and organizations of the third system. A strategic challenge for employment (Podniky a organizácie tretieho systému. Strategická výzva pre zamestnanosť)* (Vivet a Thiry, CIRIEC, 2000), v ktorej sa tretí systém prispôbil sociálnej ekonomike.

Zhromažďovanie informácií z primárnych zdrojov sa vykonávalo na základe dotazníka s poloopenými otázkami, určeného korešpondentom (pozri prílohu), z ktorých všetci sú významnými znalcami koncepcie sociálnej ekonomiky a podobných koncepcií a poznajú situáciu v tomto sektore vo svojich krajinách. Poloopené otázky v dotazníku sa týkali sociálnej ekonomiky a podobných koncepcií v rôznych krajinách EÚ. Korešpondenti sú akademici, odborníci z federatívnych a reprezentatívnych štruktúr sektora v týchto krajinách a vysokí úradníci vnútroštátnej verejnej správy s právomocami v oblasti sociálnej ekonomiky. Miera uznania sa v jednotlivých krajinách rozdelila do troch relatívnych úrovní: (*) nízka alebo žiadna úroveň akceptácie tejto koncepcie; (**) stredná úroveň akceptácie; a (***) vysoká úroveň akceptácie, ktorá poukazuje na inštitucionálne uznanie koncepcie v príslušnej krajine.

Výsledky sa uvádzajú v tabuľkách 5.1. a 5.2. Týkajú sa úrovne uznania koncepcie (a pojmu) sociálnej ekonomiky, uznania súvisiacich koncepcií „sociálneho podniku“, „neziskového sektora“ a „tretieho sektora“ a nakoniec uznania ostatných koncepcií.

Tabuľka 5.1. Akceptácia koncepcie „sociálnej ekonomiky“ v jednotlivých krajinách

	Zo strany verejných orgánov	Zo strany podnikov sociálnej ekonomiky	Zo strany akademickej/ vedeckej obce
Belgicko	**	***	**
Bulharsko	**	**	**
Cyprus	**	**	**
Česká republika	*	**	**
Dánsko	**	**	**
Estónsko	**	*	*
Fínsko	**	**	**
Francúzsko	**	***	**
Grécko	**	**	***
Holandsko	*	*	*
Írsko	**	***	**
Litva	**	*	*
Lotyšsko	*	**	**
Luxembursko	**	**	**
Maďarsko	*	**	*
Malta	**	*	**
Nemecko	*	**	**
Poľsko	**	**	**
Portugalsko	***	***	**
Rakúsko	*	**	**
Rumunsko	*	*	*
Slovensko	*	*	*
Slovinsko	*	**	**
Spojené kráľovstvo	*	**	**
Španielsko	***	***	***
Švédsko	**	**	*
Taliansko	**	**	**
Pristupujúca a kandidátska krajina			
Chorvátsko	*	*	*
Island	**	**	**

Poznámka: Otázka v dotazníku znela: Môžete uviesť, či sa vo vašej krajine uznáva koncepcia „sociálnej ekonomiky“?

Aj keď sa predpokladá, že vnútroštátne podmienky a predstavy súvisiace s pojmom sociálna ekonomika sa výrazne odlišujú a nemusia byť porovnateľné, na základe údajov získaných prostredníctvom prieskumu možno rozdeliť krajiny podľa ich úrovne uznania koncepcie sociálnej ekonomiky do troch skupín (pozri tabuľku 5.1.):

- *krajiny, v ktorých je koncepcia sociálnej ekonomiky všeobecne akceptovaná:* v Španielsku, Francúzsku, Portugalsku, Belgicku, Írsku a Grécku je koncepcia sociálnej ekonomiky najviac uznávaná verejnými orgánmi a akademickou a vedeckou obcou, ako aj samotným sektorom sociálnej ekonomiky. Vynikajú prvé dve krajiny: Francúzsko je krajina, kde sa táto koncepcia zrodila, a Španielsko je prvá európska krajina, ktorá v roku 2011 prijala zákon o sociálnej ekonomike;
- *krajiny so strednou úrovňou akceptácie koncepcie sociálnej ekonomiky:* sú to Taliansko, Cyprus, Dánsko, Fínsko, Luxembursko, Švédsko, Lotyšsko, Malta, Poľsko, Spojené kráľovstvo, Bulharsko a Island. V týchto krajinách existuje koncepcia sociálnej ekonomiky spolu s inými koncepciami, ako napríklad s koncepciou neziskového sektora, dobrovoľníckeho sektora a sociálnych podnikov. Nízka úroveň informovanosti o sociálnej ekonomike v Spojenom kráľovstve je v kontraste so štátnou politikou podpory sociálnych podnikov;
- *krajiny s nízkou alebo žiadnou úrovňou akceptácie koncepcie sociálnej ekonomiky:* koncepcia sociálnej ekonomiky je málo známa, začína sa objavovať alebo je neznáma v týchto krajinách: Rakúsko, Česká republika, Estónsko, Nemecko, Maďarsko, Litva, Holandsko, Slovensko, Rumunsko, Chorvátsko a Slovinsko, čo je skupina prevažne germánskych krajín a krajín, ktoré pristúpili k EÚ v poslednom kole rozširovania. Relatívne vyššiu úroveň uznania majú súvisiace pojmy neziskový sektor, dobrovoľnícky sektor a mimovládna organizácia.

V ďalších tabuľkách sa uvádzajú údaje za jednotlivé krajiny podľa dvoch cieľov: po prvé, odlíšenie situácie 12 nových krajín EÚ a dvoch kandidátskych krajín, t. j. hlavný cieľ tejto práce; po druhé, odlíšenie situácie 15 starých členských štátov.

Tabuľka 5.2. Akceptácia ostatných uznaných koncepcií týkajúcich sa „sociálnej ekonomiky“ v jednotlivých krajinách

	Sociálne podniky	Neziskový sektor	Tretí sektor
Belgicko	**	**	*
Bulharsko	**	**	**
Cyprus	**	**	**
Česká republika	*	***	**
Dánsko	**	***	***
Estónsko	*	**	**
Fínsko	***	**	***
Francúzsko	**	**	**
Grécko	**	**	*
Holandsko	***	***	*
Írsko	**	***	**
Litva	*	**	**
Lotyšsko	*	***	**
Luxembursko	*	*	*
Maďarsko	*	***	*
Malta	**	**	*
Nemecko	**	**	***
Poľsko	***	**	***
Portugalsko	**	**	***
Rakúsko	**	***	*
Rumunsko	*	**	*
Slovensko	**	***	***
Slovinsko	*	**	*
Spojené kráľovstvo	**	**	***
Španielsko	*	*	**
Švédsko	***	**	*
Taliansko	**	***	**
Pristupujúca a kandidátska krajina			
Chorvátsko	*	***	**
Island	**	***	***

Poznámka: Otázka v dotazníku znela: Ktoré ďalšie koncepcie súvisiace so „sociálnou ekonomikou“ sú vo vašej krajine uznané na vedeckej, politickej alebo spoločenskej úrovni?

Koncepcia sociálnych podnikov sa všeobecne uznáva v Holandsku, Švédsku, Fínsku a Poľsku. Holandsko prijalo v roku 2003 zákon o sociálnych podnikoch. V niektorých krajinách EÚ existujú okrem koncepcií sociálnej ekonomiky, neziskového sektora, sociálneho podniku a tretieho sektora súčasne aj ďalšie všeobecne prijaté koncepcie. Zdá sa, že v krajinách ako Spojené kráľovstvo, Dánsko, Malta a Slovinsko majú koncepcie dobrovoľníckeho sektora a mimovládnych organizácií, ktoré užšie súvisia s predstavou neziskových organizácií, širšie vedecké, spoločenské a politické uznanie. Vo francúzsky hovoriacich krajinách (Francúzsko, valónsky región Belgicka a Luxembursko) sú takisto uznané koncepcie solidárnej ekonomiky a sociálnej a solidárnej

ekonomiky, kým v germánskych krajinách ako Nemecko a Rakúsko je zavedený pojem *Gemeinwirtschaft* (verejnoprospešná ekonomika).

Je dôležité poukázať na skutočnosť, že v niekoľkých krajinách sa niektoré prvky koncepcie sociálnej ekonomiky v jej najširšom zmysle neuznávajú ako neoddeliteľná súčasť tohto sektora, namiesto toho sa zdôrazňuje ich osobitosť a samostatnosť. Týka sa to družstiev v krajinách ako Nemecko, Spojené kráľovstvo, Lotyšsko a čiastočne Portugalsko.

5.2 Subjekty sociálnej ekonomiky v členských štátoch EÚ

Vzhľadom na situáciu opísanú v predchádzajúcej časti tejto kapitoly, v ktorej sa zdôrazňuje odlišný stav v jednotlivých štátoch, pokiaľ ide o koncepcie a úroveň uznania sociálnej ekonomiky a súvisiacich koncepcií, je zrejmé, že určenie prvkov sociálnej ekonomiky v každej krajine nie je jednoduché. Je potrebné určiť, ktoré inštitucionálne formy tvoria oblasť sociálnej ekonomiky alebo oblasť, ktorej základom je súvisiaci pojem, ktorý je v každej krajine vo všeobecnosti uznaný.

V tabuľke 5.3 sú uvedené výsledky štúdie, prekonzultované s príslušnými národnými expertmi.

Súhrnne možno vyvodiť tri hlavné závery. Prvý a základný záver je, že prvky jednotlivých krajín sa veľmi odlišujú, pričom existujú pôvodné vnútroštátne formy, ktoré experti považujú za neoddeliteľnú súčasť sociálnej ekonomiky vo svojich krajinách (pozri X1, X2 atď.). V niektorých krajinách ako Taliansko a Španielsko existujú odlišné predstavy o rozsahu pôsobnosti sociálnej ekonomiky: podniková koncepcia sociálnej ekonomiky, podľa ktorej pozostáva najmä z družstiev, existuje súčasne s netrhouvou koncepciou, podľa ktorej vo veľkom rozsahu zahŕňa združenia, sociálne družstvá a ostatné neziskové organizácie.

Druhý záver je, že známy pojem sociálna ekonomika, v ktorom sú zahrnuté družstvá, vzájomné spoločnosti, združenia a nadácie, je všeobecne rozšírený práve v tej skupine krajín, v ktorých je koncepcia sociálnej ekonomiky najlepšie prijatá, okrem Írska. Sociálna ekonomika je právne uznaná v dvoch z uvedených krajín, a to vo Francúzsku a Španielsku.

Tretí záver je, že existuje všeobecný konsenzus, že družstvá sú súčasťou sociálnej ekonomiky. Táto skutočnosť odráža rozšírený názor, že družstvá a vzájomné spoločnosti sú vzorové podniky sociálnej ekonomiky. Za prvky sociálnej ekonomiky sa takisto považujú združenia, nadácie a sociálne podniky. Nízka úroveň uznania samotnej koncepcie sociálnej ekonomiky spolu s chýbajúcim právnym postavením vzájomných spoločností v nových členských štátoch EÚ môže byť dôvodom vylúčenia tzv. friendly societies (vzájomných spoločností) z oblasti sociálnej ekonomiky v týchto krajinách.

Tabuľka 5.3. Prvky „sociálnej ekonomiky“

	Družstvá	Vzájomné spoločnosti	Združenia	Nadácie	Iné
Belgicko	X	X	X	X	X2
Bulharsko	X	X	X	X	
Cyprus	X	neuvádza sa	neuvádza sa	neuvádza sa	
Česká republika	X	-	-	-	X11
Dánsko	X	X	X	X	X3
Estónsko	X	neuvádza sa	X	X	
Fínsko	X	X	X	X	
Francúzsko	X	X	X	X	X4
Grécko	X	X	X	X	X6
Holandsko	X	X	X	X	
Írsko	X	X	-	-	X7
Litva	X	-	-	-	X13
Lotyšsko	X	X	X	X	
Luxembursko	X	X	X	X	
Maďarsko	X	-	X	X	X12
Malta	X	X	X	X	X14
Nemecko	X	-	X	X	X5
Poľsko	X	-	X	X	X15
Portugalsko	X	X	X	X	X9
Rakúsko	X	X	X	X	X1
Rumunsko	X	X	X	X	X16
Slovensko	X	X	X	X	X17
Slovinsko	X	X	X	X	
Spojené kráľovstvo	X	X	X	X	
Španielsko	X	X	X	X	X10
Švédsko	X	X	X	X	
Taliansko	X	X	X	X	X8
Pristupujúca a kandidátska krajina					
Chorvátsko	X	-	X	X	
Island	X	X	X	X	

Poznámka: Otázka v dotazníku znela: Ktoré z nasledujúcich inštitucionálnych foriem sú podľa vášho názoru súčasťou „sociálnej ekonomiky“ vo vašej krajine alebo súčasťou súvisiacej koncepcie, ktorá je podľa vášho názoru rozšírenejšia?

Iné osobitné formy sociálnej ekonomiky v jednotlivých krajinách:

X1: Sociálne podniky

X2: Sociétés à finalité sociale

X3: Sociálne podniky

X4: Comités d'entreprise, dobrovoľná sociálna ochrana

X5: Dobrovoľnícke služby a agentúry; sociálne podniky pre znevýhodnené osoby; alternatívne podniky ženských a environmentálnych hnutí; svojpomocné

organizácie; spoločensko-kultúrne centrá; podniky pre pracovné začlenenie; miestne systémy výmeny a obchodu; susedské podniky a podniky spoločenstva

X6: Ľudové podniky

X7: Úverové družstvá

X8: Dobrovoľnícke organizácie; osobitné druhy združení ako združenia sociálnej podpory a rodinné združenia; nadácie spoločenstva;

mimovládne organizácie; IPAB: Istituzioni di Pubblica Assistenza e Beneficenza	X11: Verejnoprospešné združenia
X9: Misericordias; IPSS (Instituições Particulares de Solidariedade Social)	X12: Neziskové podniky
X10: Sociedades Laborales, Empresas de Inserción, Centros Especiales de Empleo, osobitné skupiny ako ONCE, Sociedades Agrarias de Transformación	X13: Úverové združenia a sociálne podniky
	X14: BandClub
	X15: Strediská sociálno-hospodárskej integrácie
	X16: Unitati Autorizate Proteiate (schválené chránené zariadenia)
	X17: Chránené dielne, sociálne služby

Platformy a siete sociálnej ekonomiky v Európe

Sociálne organizácie majú prirodzenú tendenciu vytvárať skupiny na základe spoločných hospodárskych a politických podobností a záujmov. Niektoré skupiny podnikov a siete sociálnej ekonomiky, ktoré boli vytvorené v záujme konkurencieschopnosti, sú skutočné európske podnikové giganty. Takisto v politickej oblasti sa vytvorili skupiny.

V rámci sociálnej ekonomiky v Európe sa vytvorilo mnoho organizácií, aby zastupovali jej záujmy. Prostredníctvom nich sa sociálna ekonomika zúčastňuje na vytváraní a vykonávaní vnútroštátnych a európskych politik, pokiaľ tieto postupy umožňujú účasť tohto druhu sociálneho partnera na dialógu.

V rôznych európskych krajinách združenia zastupujúce podniky a organizácie sociálnej ekonomiky vznikli najmä na základe sektorového hľadiska, pričom vznikli organizácie, združenia a platformy, ktoré zastupujú okrem iných úverové družstvá, družstvá pracujúcich a poľnohospodárske družstvá, ako aj vzájomné poisťovne, spoločnosti a združenia sociálneho zabezpečenia a ostatné dobročinné mimovládne organizácie.

Tento proces sa uskutočnil takisto na európskej úrovni, kde sociálna ekonomika (buď jej skupiny alebo ako celok) historicky ovplyvňovala rôzne európske politiky. To je zrejmé od roku podpísania Rímskej zmluvy, keď vznikla organizácia Eurocoop zastupujúca európske združenia spotrebiteľov, a pri rozvoji spoločnej poľnohospodárskej politiky s pomocou Všeobecnej konfederácie poľnohospodárskych družstiev v Európskej únii (COGECA).

Sociálnu ekonomiku v Európe v súčasnosti zastupujú tieto organizácie:

1. Združenia družstiev:

- EUROCOOP: European Community of Consumer Cooperatives (Európske spoločenstvo spotrebiteľských družstiev)
- CECODHAS: European Liaison Committee for Social Housing (Európska komisia pre sociálne bývanie) – oddelenie pre spoluprácu
- CECOP: European Confederation of Workers' Cooperatives, Social Cooperatives and Participative Enterprises (Európska konfederácia družstiev zamestnancov, sociálnych družstiev a iných družstiev vo vlastníctve zamestnancov v priemysle a službách)
- COGECA: General Confederation of Agricultural Cooperatives (Všeobecná konfederácia poľnohospodárskych družstiev)
- GEBC: European Cooperative Banking Group (Európska asociácia družstevných bánk)
- UEPS: European Union of Social Pharmacies (Európska jednota sociálnych lekární)

Cooperatives Europe je organizácia, ktorá združuje všetky tieto zastupujúce subjekty európskych družstiev.

2. *Skupina vzájomných spoločností:*

- AIM: International Association of Mutual Societies (Medzinárodné združenie zdravotných poisťovní)
- AMICE: Association of Mutual Insurers and Insurance Cooperatives in Europe (Združenie európskych družstevných a vzájomných poisťovateľov)

3. *Skupina združení a organizácií pôsobiacich v sociálnej oblasti:*

- CEDAG: European Council of Associations of General Interest (Európska rada združení všeobecného záujmu)
- EFC: European Foundation Centre (Európske nadačné centrum)
- European Platform of Social NGOs (Európska platforma sociálne zameraných mimovládnych organizácií)

4. *Platformy pre sociálne podniky:*

- Social Firms Europe CEFEC: the Confederation of European Social Firms, Employment Initiatives and Social Cooperatives (Sociálne podniky v Európe CEFEC: Konfederácia európskych sociálnych podnikov, iniciatív pre zamestnávanie a sociálnych družstiev)

Väčšina z týchto organizácií zastúpených na európskej úrovni je zase členom Social Economy Europe – Stálej európskej konferencie družstiev, vzájomných spoločností, združení a nadácií, ktorá je v súčasnosti hlavným hovorcom európskej sociálnej ekonomiky vo vzťahu k inštitúciám EÚ. Táto platforma bola zriadená v novembri 2000 pod názvom CEP-CMAF.

V niektorých krajinách prekonalí zástupcovia združení sektorovú úroveň a vytvorili medziodvetvové organizácie, ktoré sa výslovne odvolávajú na sociálnu ekonomiku. Medzi ne patrí napríklad CEPES, Španielska konfederácia podnikov sociálnej ekonomiky a Platforma sociálnej a solidárnej ekonomiky v Luxembursku.

Niektoré zoskupenia sa riadili aj inými kritériami: napríklad za posledných pätnásť rokov vznikli spoločné siete platforiem zastupujúcich sociálnu ekonomiku, orgány verejnej správy (ako napríklad mestské rady) a/alebo spoločnosti a iné sociálne organizácie. Ide napríklad o ESMED, Európsko-stredomorskú sieť sociálneho hospodárstva, ktorú tvoria národné platformy sociálnej ekonomiky alebo družstiev Portugalska, Francúzska, Španielska, Talianska, Maroka a Tuniska; REVES, európske siete miest a regiónov pre sociálnu ekonomiku, ENSIE, európsku sieť sociálnych podnikov pre integráciu, FEDES – európsku federáciu sociálnych zamestnávateľov, pričom všetky aktívne podporujú sociálnu ekonomiku. Medzinárodné centrum CIRIEC-International je potom nezvyčajným príkladom organizácie, ku ktorej patria okrem organizácií zastupujúcich spoločnosti z verejného sektora a sociálnej ekonomiky a družstevnej oblasti mnohých európskych krajín aj výskumní pracovníci, ktorí sa zameriavajú na túto oblasť.

KAPITOLA 6

SOCIÁLNA EKONOMIKA V EURÓPSKEJ ÚNII, PRISTUPUJÚCEJ A KANDIDÁTSKEJ KRAJINE V ČÍSLACH

Cieľom tejto kapitoly je poskytnúť prehľad hlavných údajov týkajúcich sa sociálnej ekonomiky v EÚ podľa krajín a globálne, pričom sa rozlišujú tri skupiny organizácií: družstvá a podobné akceptované druhy; vzájomné spoločnosti a podobné druhy a nakoniec združenia, nadácie a iné súvisiace neziskové druhy.

Je nevyhnutné zostaviť štatistiky na základe prieskumu v teréne a overiteľných údajov. Táto činnosť sa však musí vykonať neskôr, keďže z hľadiska nákladov a času presahuje rozsah tejto štúdie.

Štatistické údaje uvedené v tejto štúdii vychádzajú zo sekundárnych údajov, ktoré poskytli naši korešpondenti z jednotlivých krajín (pozri prílohu). Referenčné obdobie je obdobie rokov 2009 – 2010. Údaje týkajúce sa niektorých krajín sú z dôvodu dostupnosti a kvality štatistického vykazovania niekoľko rokov staré, najmä pokiaľ ide o združenia, nadácie a podobné organizácie. Získavanie údajov sa zameriavalo na zistenie počtu zamestnaných osôb a, pokiaľ to bolo možné, ekvivalentu plného pracovného času, počtu členov, počtu dobrovoľníkov a počtu organizácií alebo spoločností. Na účely porovnateľnosti s údajmi z predchádzajúcej štúdie o stave sociálnej ekonomiky v EÚ 25, ktorú na žiadosť EHSV vypracovalo centrum CIRIEC, sa mimoriadna pozornosť venovala premennej veličine „zamestnanosť“. Hlavné údaje z oboch štúdií sa na účely porovnania uvádzajú v dvoch osobitných tabuľkách (6.3 a 6.4).

Počas tejto činnosti sa zistili vážne štatistické nedostatky v súvislosti s údajmi za rôzne krajiny, najmä, nie však výlučne za nové členské štáty EÚ. Nedostatky sa odstránili, pokiaľ to bolo možné, na základe informácií získaných z iných v bibliografii uvedených vedeckých štúdií ICMIF a AMICE, štúdie organizácií Cooperatives Europe (2010) a štúdií ďalších zastrešujúcich organizácií ako COGECA alebo Eurocoop. Tieto zdroje sa systematicky uvádzajú v tabuľkách pre jednotlivé krajiny.

Podstatný rozdiel medzi touto štúdiou a štúdiou, ktorú pre EHSV vypracovalo centrum CIRIEC, je, že vnútroštátne štatistické úrady sa v minulých rokoch intenzívne usilovali poskytnúť spoľahlivé údaje o rôznych skupinách v sociálnej ekonomike a pri vypracovávaní štúdie v Španielsku, Portugalsku, Grécku, Českej republike a Maďarsku sa použila metodika satelitných účtov, čo predstavuje dôležitý krok v oblasti uznania sociálnej ekonomiky v Európe.

Vzhľadom na použitý postup je potrebné pristupovať k týmto štatistickým údajom obozretne, najmä pokiaľ ide o problém pri porovnaní niektorých premenných na medzinárodnej úrovni, spornú spoľahlivosť údajov pre niektoré krajiny, riziko dvojitého účtovania medzi skupinami v jednej krajine, rôzne roky, na ktoré sa údaje vzťahujú, a rôzne zdroje pre tú istú skupinu a krajinu pre dve referenčné obdobia (2002 – 2003 a 2009 – 2010).

Pokiaľ ide o uvedené tabuľky, v súvislosti so situáciou sociálnej ekonomiky v krajinách EÚ nie je potrebné ďalšie vysvetlenie.

Najdôležitejší záver je, že sociálna ekonomika v Európe je veľmi dôležitá pre ľudí aj pre hospodárstvo, keďže zabezpečuje platené zamestnanie viac ako 14,5 miliónom ľudí, čo zodpovedá 6,5 % zárobkovo činných obyvateľov v EÚ 27. Táto súhrnná informácia podčiarkuje, že je to skutočnosť, ktorú by spoločnosť a jej inštitúcie mali brať do úvahy.

Druhý dôležitý záver je, že okrem niektorých výnimiek je úroveň sociálnej ekonomiky v nových členských štátoch EÚ relatívne nízka v porovnaní so „staršími“ 15 členskými štátmi. Preto ak má sociálna ekonomika v týchto krajinách úplne rozvinúť svoj potenciál, je potrebné, aby dosiahla aspoň takú istú úroveň ako v ostatných krajinách EÚ.

Tretí záver je, že v období rokov 2002 – 2003 a 2009 – 2010 sociálna ekonomika zaznamenala rýchlejší rast ako celkový počet obyvateľstva, pričom celkový podiel európskeho zárobkovo činného obyvateľstva sa zvýšil zo 6 % na 6,5 % a počet pracovných miest sa zvýšil z 11 miliónov na 14,5 milióna.

Tabuľka 6.1. Platené zamestnanie v družstvách, vzájomných spoločnostiach a združeníach v EÚ (2009 – 2010)

Krajina	Družstvá	Vzájomné spoločnosti	Združenia	SPOLU
Belgicko	13 547	11 974	437 020	462 541
Bulharsko	41 300	neuvádza sa	80 000	121 300
Cyprus	5 067	neuvádza sa	neuvádza sa	5 067
Česká republika	58 178	5 679	96 229	160 086
Dánsko	70 757	4 072	120 657	195 486
Estónsko	9 850	neuvádza sa	28 000	37 850
Fínsko	94 100	8 500	84 600	187 200
Francúzsko	320 822	128 710	1 869 012	2 318 544
Grécko	14 983	1 140	101 000	117 123
Holandsko	184 053	2 860	669 121	856 054
Írsko	43 328	650	54 757	98 735
Litva	8 971	neuvádza sa	neuvádza sa	8 971
Lotyšsko	440	neuvádza sa	neuvádza sa	440
Luxembursko	1 933	neuvádza sa	14 181	16 114
Maďarsko	85 682	6 676	85 852	178 210
Malta	250	neuvádza sa	1 427	1 677
Nemecko	830 258	86 497	1 541 829	2 458 584
Poľsko	400 000	2 800	190 000	592 800
Portugalsko	51 391	5 500	194 207	251 098
Rakúsko	61 999	1 416	170 113	233 528
Rumunsko	34 373	18 999	109 982	163 354
Slovensko	26 090	2 158	16 658	44 906
Slovinsko	3 428	476	3 190	7 094
Spojené kráľovstvo	236 000	50 000	1 347 000	1 633 000
Španielsko	646 397	8 700	588 056	1 243 153
Švédsko	176 816	15 825	314 568	507 209
Taliansko	1 128 381	neuvádza sa	1 099 629	2 228 010
Pristupujúca a kandidátska krajina				
Chorvátsko	3 565	1 569	3 950	9 084
Island	neuvádza sa	221	neuvádza sa	221
EÚ 15 SPOLU	3 874 765	325 844	8 605 750	12 806 379
Nové členské štáty	673 629	36 788	611 338	1 321 755
EÚ 27 SPOLU	4 548 394	362 632	9 217 088	14 128 134

V Taliansku sa údaje pre vzájomné spoločnosti a družstvá zoskupujú.

Tabuľka 6.2. Platené zamestnanie v sociálnej ekonomike v porovnaní s plateným zamestnaním spolu v EÚ (2009 – 2010), v tisíckach

Krajina	Zamestnanie v sociálnej ekonomike	Zamestnanie celkom	%
Belgicko	462,54	4 488,70	10,30 %
Bulharsko	121,3	3 052,80	3,97 %
Cyprus	5,07	385,1	1,32 %
Česká republika	160,09	4 885,20	3,28 %
Dánsko	195,49	2 706,10	7,22 %
Estónsko	37,85	570,9	6,63 %
Fínsko	187,2	2 447,50	7,65 %
Francúzsko	2 318,54	25 692,30	9,02 %
Grécko	117,12	4 388,60	2,67 %
Holandsko	856,05	8 370,20	10,23 %
Írsko	98,74	1 847,80	5,34 %
Litva	8,97	1 343,70	0,67 %
Lotyšsko	0,44	940,9	0,05 %
Luxembursko	16,11	220,8	7,30 %
Maďarsko	178,21	3 781,20	4,71 %
Malta	1,68	164,2	1,02 %
Nemecko	2 458,58	38 737,80	6,35 %
Poľsko	592,8	15 960,50	3,71 %
Portugalsko	251,1	4 978,20	5,04 %
Rakúsko	233,53	4 096,30	5,70 %
Rumunsko	163,35	9 239,40	1,77 %
Slovensko	44,91	2 317,50	1,94 %
Slovinsko	7,09	966	0,73 %
Spojené kráľovstvo	1 633,00	28 941,50	5,64 %
Španielsko	1 243,15	18 456,50	6,74 %
Švédsko	507,21	4 545,80	11,16 %
Taliano	2 228,01	22 872,30	9,74 %
Pristupujúca a kandidátska krajina			
Chorvátsko	9,08	1 541,20	0,59 %
Island	0,22	165,8	0,13 %
EÚ 15 SPOLU	12 806,37	172 790,40	7,41 %
EÚ 27 SPOLU	14 128,13	216 397,80	6,53 %

* Pracujúce obyvateľstvo vo veku 16 – 65 rokov, Eurostat, 2010.

Tabuľka 6.3. Vývoj plateného zamestnania v sociálnej ekonomike v Európe

Krajina	Zamestnanie v sociálnej ekonomike		Δ %
	2002/2003	2009/2010	
Belgicko	279 611	462 541	65,42 %
Bulharsko	neuvádza sa	121 300	neuvádza sa
Cyprus	4 491	5 067	12,83 %
Česká republika	165 221	160 086	-3,11 %
Dánsko	160 764	195 486	21,60 %
Estónsko	23 250	37 850	62,80 %
Fínsko	175 397	187 200	6,73 %
Francúzsko	1 985 150	2 318 544	16,79 %
Grécko	69 834	117 123	67,72 %
Holandsko	772 110	856 054	10,87 %
Írsko	155 306	98 735	-36,43 %
Litva	7 700	8 971	16,51 %
Lotyšsko	300	440	46,67 %
Luxembursko	7 248	16 114	122,32 %
Maďarsko	75 669	178 210	135,51 %
Malta	238	1 677	604,62 %
Nemecko	2 031 837	2 458 584	21,00 %
Poľsko	529 179	592 800	12,02 %
Portugalsko	210 950	251 098	19,03 %
Rakúsko	260 145	233 528	-10,23 %
Rumunsko	neuvádza sa	163 354	neuvádza sa
Slovensko	98 212	44 906	-54,28 %
Slovinsko	4 671	7 094	51,87 %
Spojené kráľovstvo	1 711 276	1 633 000	-4,57 %
Španielsko	872 214	1 243 153	42,53 %
Švédsko	205 697	507 209	146,58 %
Taliansko	1 336 413	2 228 010	66,72 %
Pristupujúca a kandidátska krajina			
Chorvátsko	neuvádza sa	9 084	neuvádza sa
Island	neuvádza sa	221	neuvádza sa
EÚ 15 SPOLU	10 233 952	12 806 379	25,14 %
Nové členské štáty	908 931	1 321 755	45,42 %
EÚ 27 SPOLU	11 142 883	14 128 134	26,79 %

Tabuľka 6.4 Vývoj plateného zamestnania v sociálnej ekonomike v Európe

Krajina	Pracovné miesta v rokoch 2002/2003		Pracovné miesta v rokoch 2009/2010		Δ %	
	Družstvá	Združenia	Družstvá	Združenia	Družstvá	Združenia
Belgicko	17 047	249 700	13 547	437 020	-20,53 %	75,02 %
Bulharsko	neuvádza sa	neuvádza sa	41 300	80 000	neuvádza sa	neuvádza sa
Cyprus	4 491	neuvádza sa	5 067	neuvádza sa	12,83 %	neuvádza sa
Česká republika	90 874	74 200	58 178	96 229	-35,98 %	29,69 %
Dánsko	39 107	120 657	70 757	120 657	80,93 %	0,00 %
Estónsko	15 250	8 000	9 850	28 000	-35,41 %	250,00 %
Fínsko	95 000	74 992	94 100	84 600	-0,95 %	12,81 %
Francúzsko	439 720	1 435 330	320 822	1 869 012	-27,04 %	30,21 %
Grécko	12 345	57 000	14 983	101 000	21,37 %	77,19 %
Holandsko	110 710	661 400	184 053	669 121	66,25 %	1,17 %
Írsko	35 992	118 664	43 328	54 757	20,38 %	-53,86 %
Litva	7 700	neuvádza sa	8 971	neuvádza sa	16,51 %	neuvádza sa
Lotyšsko	300	neuvádza sa	440	neuvádza sa	46,67 %	neuvádza sa
Luxembursko	748	6 500	1 933	14 181	158,42 %	118,17 %
Maďarsko	42 787	32 882	85 682	85 852	100,25 %	161,09 %
Malta	238	neuvádza sa	250	1 427	5,04 %	neuvádza sa
Nemecko	466 900	1 414 937	830 258	1 541 829	77,82 %	8,97 %
Poľsko	469 179	60 000	400 000	190 000	-14,74 %	216,67 %
Portugalsko	51 000	159 950	51 391	194 207	0,77 %	21,42 %
Rakúsko	62 145	190 000	61 999	170 113	-0,23 %	-10,47 %
Rumunsko	neuvádza sa	neuvádza sa	34 373	109 982	neuvádza sa	neuvádza sa
Slovensko	82 012	16 200	26 090	16 658	-68,19 %	2,83 %
Slovinsko	4 401	neuvádza sa	3 428	3 190	-22,11 %	neuvádza sa
Spojené kráľovstvo	190 458	1 473 000	236 000	1 347 000	23,91 %	-8,55 %
Španielsko	488 606	380 060	646 397	588 056	32,29 %	54,73 %
Švédsko	99 500	95 197	176 816	314 568	77,70 %	230,44 %
Taliansko	837 024	499 389	1 128 381	1 099 629	34,81 %	120,19 %
Pristupujúca a kandidátska krajina						
Chorvátsko	neuvádza sa	neuvádza sa	3 565	3 950	neuvádza sa	neuvádza sa
Island	neuvádza sa	neuvádza sa	neuvádza sa	neuvádza sa	neuvádza sa	neuvádza sa
EÚ 15 SPOLU	2 946 302	6 936 776	3 874 765	8 605 750	31,51 %	24,06 %

Tabuľka 6.5. Dobrovoľníci v EÚ (2011)

Krajina	% dospelého obyvateľstva	Počet dobrovoľníkov
Belgicko	26 %	2 341 994
Bulharsko	12 %	784 501
Cyprus	23 %	153 531
Česká republika	23 %	2 072 862
Dánsko	43 %	1 949 371
Estónsko	30 %	341 166
Fínsko	39 %	1 740 611
Francúzsko	24 %	12 646 908
Grécko	14 %	1 355 390
Holandsko	57 %	7 787 384
Írsko	32 %	1 124 535
Litva	24 %	679 138
Lotyšsko	22 %	426 628
Luxembursko	35 %	144 534
Maďarsko	22 %	1 878 243
Malta	16 %	55 975
Nemecko	34 %	24 065 072
Poľsko	9 %	2 914 610
Portugalsko	12 %	1 082 532
Rakúsko	37 %	2 638 255
Rumunsko	14 %	2 549 410
Slovensko	29 %	1 332 145
Slovinsko	34 %	598 298
Spojené kráľovstvo	23 %	11 774 457
Španielsko	15 %	5 867 518
Švédsko	21 %	1 636 160
Taliansko	26 %	13 484 222
Pristupujúca a kandidátska krajina		
Chorvátsko	neuvádza sa	neuvádza sa
Island	neuvádza sa	neuvádza sa

Zdroj: Eurobarometer/Európsky parlament 75.2: Dobrovoľnícka práca.

KAPITOLA 7

PRÁVNÝ RÁMEC, KTORÝM SA RIADIA AKTÉRI SOCIÁLNEJ EKONOMIKY V KRAJINÁCH EURÓPSKEJ ÚNIE A PRISTUPUJÚCEJ A KANDIDÁTSKEJ KRAJINE, A EXISTUJÚCE VEREJNÉ POLITIKY SO ZAMERANÍM NA SÚČASNÉ NOVÉ VNÚTROŠTÁTNE PRÁVNE PREDPISY V OBLASTI SOCIÁLNEJ EKONOMIKY

- 7.1. Právne predpisy vzťahujúce sa na aktérov sociálnej ekonomiky v Európskej únii
- 7.2. Verejné politiky na podporu sociálnej ekonomiky v krajinách Európskej únie
- 7.3. Nové vnútroštátne právne predpisy v oblasti sociálnej ekonomiky v Európe

---

7.1 Právne predpisy vzťahujúce sa na aktérov sociálnej ekonomiky v Európskej únii

Inštitucionálny rámec je hlavný faktor rozsahu a viditeľnosti sociálnej ekonomiky. Predpisy definujúce tento rámec sa naň odvolávajú tromi spôsobmi:

- 1) verejné orgány výslovne uznávajú odlišnú identitu týchto organizácií, ktoré si vyžadujú osobitný prístup. V tejto súvislosti je cieľom právneho systému inštitucionalizovať ich ako súkromné subjekty;
- 2) uznáva sa schopnosť a slobodná voľba týchto organizácií pôsobiť v ktoromkoľvek odvetví sociálnej a hospodárskej činnosti;
- 3) uznáva sa ich úloha rokovať v postupe prípravy a vykonávania verejných politík, podľa ktorých sa považujú za subjekty podieľajúce sa na prijímaní rozhodnutí a vykonávaní politiky.

V Európe nie sú jednotlivé formy sociálnej ekonomiky v uvedených troch oblastiach vždy primerane inštitucionalizované.

V prvom prípade sa v právnych systémoch jednotlivých krajín EÚ neuznávajú všetky formy sociálnej ekonomiky v rovnakej miere.

Družstvá sa výslovne uznávajú ako osobitný typ podniku v článku 58 Rímskej zmluvy, ako aj v ústavách niektorých členských štátov ako Grécko, Taliansko, Portugalsko a Španielsko, a aj keď majú regulačný rámec, v rámci ktorého môžu vykonávať svoju činnosť a ktorý zaručuje práva členom a tretím stranám, na vnútroštátnej úrovni nie vždy existujú osobitné predpisy vzťahujúce sa na všetky družstvá. V niektorých krajinách ako Dánsko, Česká republika a Spojené kráľovstvo však chýbajú všeobecné predpisy o družstvách, aj keď tieto krajiny zaviedli niektoré právne predpisy pre osobitné typy družstiev ako bytové družstvá v Dánsku alebo úverové či sporiteľské družstvá v Spojenom kráľovstve a Českej republike. Táto situácia je v protiklade so situáciou v iných krajinách ako Španielsko, Taliansko alebo Francúzsko, v ktorých v tejto oblasti trpia legislatívnou infláciou s rôznymi právnymi predpismi podľa typu družstva a úrovne správy (štátna a regionálna).

Podobná situácia sa týka rozdielov v právnom postavení foriem sociálnej ekonomiky v Európe, ako vyplýva z tabuliek 7.1 a 7.2. Možno určiť tri skupiny krajín: krajiny prvej skupiny majú osobitné právne predpisy týkajúce sa foriem sociálnej ekonomiky; v druhej sú určité ustanovenia vzťahujúce sa na organizácie sociálnej ekonomiky roztrúsené v rôznych právnych predpisoch a krajiny v tretej skupine nemajú žiadne právne predpisy týkajúce sa foriem sociálnej ekonomiky.

Tabuľka 7.1. Právne uznanie osobitných foriem organizácií sociálnej ekonomiky

	Družstvá	Vzájomné spoločnosti	Združenia	Nadácie
Belgicko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Bulharsko	ÁNO	nie	ÁNO	ÁNO
Cyprus	ÁNO	neuvádza sa	neuvádza sa	neuvádza sa
Česká republika	R	nie	ÁNO	ÁNO
Dánsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Estónsko	nie	nie	ÁNO	ÁNO
Fínsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Francúzsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Grécko	ÁNO	-	ÁNO	ÁNO
Holandsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Chorvátsko	ÁNO	nie	ÁNO	ÁNO
Island	ÁNO		nie	ÁNO
Írsko	R	nie	nie	nie
Litva	ÁNO	nie	ÁNO	ÁNO
Lotyšsko	ÁNO	nie	ÁNO	ÁNO
Luxembursko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Maďarsko	ÁNO	nie	ÁNO	ÁNO
Malta	ÁNO	neuvádza sa	neuvádza sa	neuvádza sa
Nemecko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Poľsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Portugalsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Rakúsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Rumunsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Slovensko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Slovinsko	nie	nie	ÁNO	ÁNO
Spojené kráľovstvo	R	R	ÁNO	ÁNO
Španielsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Švédsko	ÁNO	nie	ÁNO	ÁNO
Taliansko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO

Poznámka: Otázka v dotazníku znela: Majú rôzne inštitucionálne formy sociálnej ekonomiky jednoznačne odlišené právne postavenie, napr. osobitné právne predpisy?

R: Táto krajina má niektoré právne ustanovenia vzťahujúce sa na túto formu organizácie sociálnej ekonomiky, aj keď môžu byť roztrúsené v rôznych právnych predpisoch.

Niektoré nové členské štáty EÚ prijali v uplynulých rokoch niektoré dôležité právne predpisy. Tieto sú uvedené v tabuľke 7.2.

7.2 Verejné politiky na podporu sociálnej ekonomiky v krajinách Európskej únie

Mnohé národné a regionálne vlády v EÚ vykonávali počas ostatných 25 rokov politiky, ktoré sa výslovne odvolávajú na sociálnu ekonomiku ako celok alebo na jej časti. Vo všeobecnosti vytvorili *sektorové politiky*, ktoré obsahujú výslovné, hoci neucelené a nesúvislé odkazy na inštitucionálne formy tvoriace sociálnu ekonomiku. Ako príklad možno uviesť politiku aktívnej zamestnanosti, na vykonávaní ktorej sa zúčastňujú družstvá pracujúcich a integračné podniky; opatrenia v oblasti sociálnych služieb, v ktorých kľúčovú úlohu zohrávajú združenia, nadácie a ostatné neziskové organizácie; opatrenia v oblasti poľnohospodárstva a rozvoja vidieka, na ktorých sa zúčastňujú poľnohospodárske družstvá; alebo odkazy na vzájomné spoločnosti sociálneho zabezpečenia ako prvok systémov sociálneho zabezpečenia. Neskôr a len v ojedinelých prípadoch vznikli *opatrenia osobitne zamerané na sociálnu ekonomiku*, z ktorých sa niektoré zameriavajú na podniky pôsobiace na trhu a iné na neziskové organizácie pôsobiace mimo trhu, ale zriedka sa vzťahujú na obidve oblasti súčasne.

Konkrétnejšie, hlavné faktory, ktoré určujú rozsah pôsobnosti a význam vykonávaných politík, a rozsah a spôsob vyjadrenia sociálnej ekonomiky v týchto politikách zahŕňajú sociálne a politické uznanie sociálnej ekonomiky ako inštitucionálneho javu; viditeľnosť a dobré meno sektora v očiach spoločnosti a politikov, pokiaľ ide o úlohu, ktorú plní pri viacrozmerom (hospodárskom, sociálnom, kultúrnom) rozvoji národa; hospodársky význam a históriu tohto javu; a nakoniec jeho schopnosť byť spoľahlivým zástupcom v rámci rôznych postupov prípravy a vykonávania verejných politík.

Jeden z týchto faktorov – úloha, ktorú môže sociálna ekonomika zohrávať vo viacrozmerom rozvoji národov – sa týka koncepčného modelu spoločnosti a predstavuje základ integrácie rôznorodých sociálnych a hospodárskych síl, ktoré spolu existujú v krajine. V tejto súvislosti existujú tri rozšírené modely spoločnosti, v ktorých je úloha sociálnej ekonomiky systematicky antagonistická.

V prvom modeli *tradičnej sociálnej demokracie* rieši sociálne potreby výlučne štát prostredníctvom prerozdelenia. Sociálna ekonomika sa považuje za dedičstvo z minulosti a má veľmi podradené postavenie. Preto sa zdá, že sociálne otázky sú takmer výlučne problémy vyžadujúce štátnu investíciu. Táto sa financuje z daní z kapitálu, ktorý sa považuje za hlavný nástroj vytvárania bohatstva.

V druhom alebo *neoliberálnom modeli* sa hospodárstvo obmedzuje na trh, na ktorom sú výlučne tradičné podniky orientované na zisk, a sociálne odvetvie odkazuje len na podniky, ktoré sa nezúčastňujú na trhovom hospodárstve a predstavujú tak platobne neschopný dopyt. V tomto prípade sociálna ekonomika zostáva nielen vylúčená z určovania hlavných výziev hospodárstva, ale zároveň prispieva k sociálnemu a hospodárskemu rozdeleniu na dve oblasti: na trhové činnosti podporujúce závislosť a nestabilitu v pracovných a výrobných vzťahoch zväčšujúcich sa časti obyvateľstva, a na netrhové a prerozdeľujúce činnosti podporujúce spochybnenie úlohy štátu ako hlavného regulačného a redistribučného orgánu a zvyhodňujúce filantropiu, dobrovoľnícku prácu a neformálne hospodárstvo (Chaves, 2005).

V treťom modeli, teda v modeli *sociálnej a hospodárskej demokracie* alebo *pluralitnej ekonomiky*, rieši sociálne potreby štát (prerozdelením) a súčasne spoločnosť, pričom štát je naďalej hlavným regulačným a prerozdeľujúcim orgánom a *sociálna ekonomika* sa zúčastňuje na trhovách aj netrhových činnostiach. V rámci tohto modelu sú na podporu zapojenia sociálnej ekonomiky potrebné na jednej strane primerané mechanizmy na posúdenie jej potenciálu a obmedzení pri tvorbe pridanej sociálnej hodnoty a na druhej strane sú dôležité socioekonomické a inštitucionálne zmeny (Lévesque, 1997).

Tabuľka 7.2 Ostatné právne formy podnikov a organizácií sociálnej ekonomiky v Európe*

Krajina	Iné (uved'te)
Belgicko	– „Sociétés à finalité sociale“ (zákon o podnikoch na sociálne účely), 13. 4. 1995
Írsko	– Credit Union Act (zákon o úverových družstvách), 1997
Taliansko	– D.Legs. 155/2006 „Disciplina dell'impresa sociale“ (právne predpisy o sociálnych podnikoch), – Onlus (všeobecne prospešné neziskové organizácie), D. Lgs. n. 460/1997 – zákon o rozvojových MVO č. 49/1987 – zákon č. 266/1991 „Legge Quadro sul volontariato“ (rámcový zákon o dobrovoľníckej práci)
Portugalsko	– Misericordias DL 119/83, 25. 2. 1983
Španielsko	– Sociudades laborales (zákon o pracovných spoločnostiach), 1997, – Centros Especiales de Empleo para minusválidos (zákon o osobitných strediskách zamestnávania osôb so zdravotným postihnutím), RD 2273/1985, – Empresas de Inserción (zákon o integračných podnikoch): zákon č. 12/2001 dodatočné ustanovenie č. 9, regionálne právne predpisy.
Švédsko	– Bytové družstvá (hospodárske združenia), 30. 5. 1991
Fínsko	– Sociálne podniky, 30. 12. 2003 – Osuuskuntalaki (zákon o družstvách), 28. 12. 2001/1488
Grécko	– Zákon č. 2190/1920 sa vzťahuje na „ľudové podniky“ – Zákon č. 2810/2000 a zákon č. 410/1995 pre „rozvojové agentúry“
Holandsko	– Občiansky zákonník 2 (právnické osoby) z roku 1850; aktualizovaný v roku 1992
Dánsko	– Zákon o bytových družstvách a iných podnikoch kolektívneho bývania, aktualizovaný v roku 2006
Česká republika	– Verejnoprospešné združenia (NNO), 1995 – Spoločenstvo vlastníkov bytov, 2000
Maďarsko	– Neziskové spoločnosti
Lotyšsko	– Úverové družstvá, 15. 7. 1993
Litva	– Úverové zväzy, 1995 – Sociálne podniky, 2004
Poľsko	– Sociálne družstvá, 2006 – Zákon o sociálnom zamestnaní pre strediská sociálnej integrácie, 13. 6. 2003 – Zákon o verejnoprospešnej a dobrovoľníckej činnosti pre verejnoprospešné organizácie, 24. 4. 2004
Spojené kráľovstvo	– Community interest company (CIC, spoločnosť v záujme spoločenstva)

* Právne postavenie bolo iné ako družstvo, vzájomná spoločnosť, združenie a nadácia.

Poznámka: Otázka v dotazníku znela: Majú inštitucionálne formy sociálnej ekonomiky uvedené v časti 5 jasne vymedzené právne postavenie, napr. osobitný zákon? Ak áno, uveďte konkrétne.

Tabuľka 7.3 Osobitné daňové podmienky pre organizácie sociálnej ekonomiky v EÚ

	Družstvá	Vzájomné spoločnosti	Združenia	Nadácie
Belgicko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Bulharsko	-	-	-	-
Cyprus	ÁNO	neuvádza sa	neuvádza sa	neuvádza sa
Česká republika	-	-	ÁNO	ÁNO
Dánsko	ÁNO	-	ÁNO	ÁNO
Estónsko	-	-	-	ÁNO
Fínsko	ÁNO	-	ÁNO	ÁNO
Francúzsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Grécko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Holandsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Írsko	ÁNO	-	-	-
Litva	neuvádza sa	neuvádza sa	neuvádza sa	neuvádza sa
Lotyšsko	ÁNO	-	ÁNO	ÁNO
Luxembursko	-	-	-	ÁNO
Maďarsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Malta	ÁNO	neuvádza sa	ÁNO	ÁNO
Nemecko	-	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Poľsko	-	-	-	-
Portugalsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Rakúsko	ÁNO	-	ÁNO	ÁNO
Rumunsko	-	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Slovensko	-	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Slovinsko	neuvádza sa	neuvádza sa	neuvádza sa	neuvádza sa
Spojené kráľovstvo	-	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Španielsko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Švédsko	-	-	-	-
Taliansko	ÁNO	ÁNO	ÁNO	ÁNO
Pristupujúca a kandidátska krajina				
Chorvátsko	-	-	ÁNO	ÁNO
Island	neuvádza sa	neuvádza sa	ÁNO	ÁNO

Poznámka: Otázka v dotazníku znela: Majú iné inštitucionálne formy sociálnej ekonomiky uvedené v časti 5 iné daňové podmienky ako tradičné súkromné podniky?

7.3 Nové vnútroštátne právne predpisy v oblasti sociálnej ekonomiky v Európe

Jednotlivé európske krajiny venovali v poslednom desaťročí mimoriadnu pozornosť tvorbe právnych predpisov v oblasti sociálnej ekonomiky. Práve v tomto období sa viedli najintenzívnejšie diskusie o koncepcii a definícii, predmete právnych predpisov a politikách na podporu tohto sociálneho sektora. Niektoré najnovšie prípady sú Rumunsko, Poľsko a Francúzsko, kde sa zákony na reguláciu sociálnej ekonomiky buď ešte nezaviedli, alebo sa o nich intenzívne diskutuje. Stredobodom je samotná definícia oblasti sociálnej ekonomiky, a to pod týmto názvom alebo ako sociálnych podnikov. Jej hranice sú veľmi odlišne vymedzené v troch súčasných zákonoch o sociálnej ekonomike, dvoch

národných (Španielsko a Grécko) a jednom regionálnom (Valónsko v Belgicku). Rozdiely sú ešte zreteľnejšie pri vymedzení oblasti sociálnych podnikov, v súvislosti s ktorou sa prijalo viacero zákonov (pozri tabuľku 7.1).

Tabuľka 7.4. Právne uznanie sociálnej ekonomiky alebo štatútu sociálneho podniku

Krajina	Zákon	Názov zákona/ návrhu zákona
Španielsko	ÁNO	Sociálna ekonomika (2011)
Grécko	ÁNO	Sociálna ekonomika a sociálne podniky (2011)
Belgicko (Valónsko)	ÁNO	Sociálna ekonomika (2008, Décret régional)
Fínsko	ÁNO	Sociálny podnik (2003)
Litva	ÁNO	Sociálny podnik (2004)
Taliansko	ÁNO	Sociálny podnik (2005)
Slovinsko	ÁNO	Sociálny podnik (2011)
Portugalsko	Návrh	Sociálna ekonomika (2012)
Poľsko	Návrh	Sociálna ekonomika (2012)
Holandsko	Návrh	Sociálne podniky (2012)
Rumunsko	Návrh	Sociálne podniky (2012)
Francúzsko	Návrh	Solidárna ekonomika (neprijatý)

Dva súčasné vnútroštátne zákony o sociálnej ekonomike sú z dvoch krajín, ktoré kríza zasiahla najviac: Španielsko a Grécko. Prvý je španielsky zákon č. 5/2011 z 29. marca 2011 o sociálnej ekonomike a druhý je grécky zákon č. 4019/2011 o sociálnej ekonomike, sociálnom podnikaní a iné ustanovenia. Nariadenie o sociálnej ekonomike, ktoré v Belgicku prijal 20. 11. 2008 valónsky parlament, sa podobá španielskemu zákonu.

KAPITOLA 8

SOCIÁLNA EKONOMIKA V EURÓPE UPROSTRED GLOBÁLNEJ KRÍZY

- 8.1. Sociálna ekonomika uprostred cyklickej a štrukturálnej krízy
- 8.2. Sociálna ekonomika uprostred finančnej krízy
- 8.3. Sociálna ekonomika uprostred hospodárskej krízy a krízy zamestnanosti
- 8.4. Sociálna ekonomika uprostred krízy verejného sektora a sociálneho štátu

---

8.1 Sociálna ekonomika uprostred cyklickej a štrukturálnej krízy

Korene krízy, ktorej Európa v posledných rokoch čelí, sú v ďalekosiahlych politických, sociálnych a hospodárskych postupoch, ako napríklad vplyv globalizácie na národné modely kapitalizmu a modely sociálneho štátu, spravovateľnosť Európy a intelektuálne paradigmy modelov spoločnosti. Tieto prvky predstavujú kontext krízy a súčasne spôsobujú jej súvislosť s okolnosťami, ktoré sa týkajú skôr finančných a hospodárskych problémov a krízy verejných financií a spôsobujú jej štrukturálnejší charakter. Sociálna ekonomika z každého hľadiska zohráva a môže zohrávať dôležitú úlohu.

Ak rozlišujeme medzi štrukturálnou analýzou hospodárskej krízy, ktorá ju považuje za výsledok vyčerpania tzv. fordizmu na konci 70. rokov 20. storočia, a bezprostrednejším hodnotením, ktoré poukazuje na viacero šokov v období rokov 1975 – 2012, ktoré neobmedzila ani liberálna deregulácia v 80. rokoch 20. storočia, ani keynesovská podpora národných vlád (najmä v období rokov 2007 – 2008), je možné preukázať, že sociálna ekonomika spolu s verejnými zásahmi (priamymi alebo prostredníctvom systému sociálneho zabezpečenia) poskytuje krátkodobé opatrenia na zmiernenie krízy, a zároveň počítať s tým, že sociálna ekonomika môže byť súčasťou štrukturálneho východiska z krízy, ak sa zmysluplne využijú vlastnosti, ktoré má a ktoré sa zdajú vhodné na obnovu výrobného systému Európy.

Sociálna ekonomika ako *zmiernujúce opatrenie proti kríze*. Táto úloha je možná z dvoch dôvodov. Prvým je, že pre osobitné pravidlá sociálnej ekonomiky (neziskovosť, rozdelenie prebytku, dvojaký charakter) jej odkúpenie nie je možné, pretože neexistuje trh pre jej akcie; premiestnenie je problematické, keďže skupiny osôb sú udomácnené na miestach; je odolnejšia vzhľadom na svoje finančné rezervy, ktoré nie je možné rozdeliť akcionárom; je finančne pružnejšia z dôvodu arbitráže medzi okamžitým príjmom a rozdelením prebytku (napr. na akcie v družstvách pracujúcich, na náhrady v poisťovacích družstvách a vzájomných spoločnostiach). Okrem toho sociálna ekonomika sleduje dlhodobejšie stratégie.

Druhým dôvodom je, že sociálna ekonomika vzhľadom na význam svojich sociálnych záväzkov a formu riadenia, ktorá nielen funguje podľa zásady reprezentatívnej demokracie, ale umožňuje určitý konsenzus v období krízy, je z vnútorného hľadiska pružná, pokiaľ ide o pracovný čas a mzdy (obmedzenia v malých združeniach, odmeňovanie podľa faktora práce v družstvách pracujúcich), má menej hierarchickú mzdovú štruktúru (okrem dcérskych spoločností: pozri INSEE Première z februára 2012) a určitú stabilitu pracovných miest (menšia fluktuácia, zachovanie pracovných miest pre starších ľudí, integrácia žien. Naopak nestabilita pracovných miest nezaručuje prežitie (napr. združenia na pomoc v domácnosti, športové alebo kultúrne združenia), kým z vonkajšieho hľadiska, pretože jej ľudia dôverujú, naďalej prijíma dary a využíva dobrovoľnícku prácu, a na základe toho

spomaľuje recesiю na trhu (družstvá stratili menej ako spoločnosti orientované na zisk) a tlmí obmedzenia verejných financií (pokiaľ ich verejnosť mobilizuje).

Sociálna ekonomika ako *aktér štrukturálneho východiska z krízy*. Odhliadnuc od skutočnosti, že podniky sociálnej ekonomiky nepodliehajú financovaniu (okrem potenciálneho odbočenia dcérskych spoločností orientovaných na zisk, ktoré sa neradia základnými zásadami a zásadami riadenia sociálnej ekonomiky), možno konštatovať, že sociálna ekonomika má dobré predpoklady na vytvorenie východiska z hospodárskej krízy na základe nového vzťahu – medzi jednotlivcami a spoločnosťou, samostatnosťou a vzájomnou závislosťou, ako aj individuálnou a kolektívnou zodpovednosťou – ktorý je znakom vyššej úrovne znalostí a inovácií (v súlade s lisabonskou stratégiou) niekedy označovanej za kvarciárny sektor hospodárstva.

Je to hospodárstvo založené na znalostiach, keďže kladie dôraz na kolektívne vzdelávanie a na právomoci a internacionalizáciu celoživotného vzdelávania v rámci hospodárskej činnosti (nad rámec formálnej odbornej prípravy).

Je to relačné hospodárstvo služieb, keďže služby vytvárajú výrobcovia spoločne s používateľmi, mobilizujú sa zainteresované strany a dôraz sa kladie na vzťah v transakcii – pozri J. Gadrey.

Je to hospodárstvo zamerané na funkčnosť, keďže jeho kolektívne vlastníctvo podporuje otvorenosť, a takisto prístup, ktorý je v súlade s individuálnym vlastníctvom, keďže sa nezameriava na produkt, ale na funkciu (bývanie, doprava, potraviny atď.), keďže prostredníctvom služieb sa zvyšuje pridaná hodnota tovarov („súbor riešení“) a keďže sa vyznačuje transverzálnym prístupom – pozri Du Tertre.

Je to hospodárstvo podporujúce recykláciu: sociálna ekonomika zohrala pri recyklácii a opätovnom využití tovarov (papier, kartón, textil atď.) priekopnícku úlohu a čoraz intenzívnejšie investuje do úspor energie, obnoviteľnej energie (napr. družstevné veterné farmy v Dánsku, Enercoop vo Francúzsku), ekologickej výstavby a obnovy s perspektívou decentralizovanej výroby.

Preto je zrejmé, že sociálna ekonomika plní v súčasnej nepriaznivej hospodárskej a sociálnej situácii proticyklickú a inovačnú úlohu. Takisto je však zrejmé, že môže hrať aktívnu úlohu v novej, kooperatívnejšej forme sociálno-hospodárskej regulácie (okrem regulácie v oblasti správy a hospodárskej súťaže), ak orgány uznajú mimoriadny význam sociálnej ekonomiky, ktorá spája hospodársky a sociálny rozvoj a neprístupuje k nim ako ku hierarchii (sociálny rozvoj ako vedľajší produkt hospodárskeho rozvoja).

8.2 Sociálna ekonomika uprostred finančnej krízy

Hlavné črty finančnej krízy sú známe: po prvé, s globalizáciou kapitálu sa zväčšila sila a mobilita medzinárodného kapitálu, pričom štátne investičné fondy (napr. kuvajtský) hrajú kľúčovú úlohu. Toto medzinárodné finančné prostredie predstavuje regulačné výzvy na miestnej a národnej úrovni. Po druhé, vzhľadom na čoraz zložitejšie finančné nástroje a vzájomné prepojenie finančných inštitúcií je zrejmé, že narastá význam regulácie a systémov certifikácie (napr. ratingových agentúr) a partnerských finančných organizácií, paradoxne sa však rozšírila politika obmedzenia regulácie finančného sektora nadnárodnej i medzinárodnej úrovni. Keď v roku 2008 vypukla finančná kríza, už bolo neskoro.

Vzťah sociálnej ekonomiky ku kríze je najmä v jej finančnom sektore odlišný. Po prvé a predovšetkým, krízu nespôsobilá sociálna ekonomika ani jej finančné inštitúcie: jej korene sú v sociálnych hodnotách ako chamtivosť a rivalita, a to tak medzi jednotlivcami, ako aj medzi sociálnymi skupinami, ktoré sociálna ekonomika nepozná. Po druhé, na finančné inštitúcie sociálnej ekonomiky mala finančná kríza aspoň spočiatku menší vplyv, keďže boli menej vystavené tým skupinám finančných aktív, ktoré spôsobili krízu, a sú viac spojené s hospodárskymi činnosťami prepojenými s miestnou úrovňou. Na finančný sektor sociálnej ekonomiky mala nakoniec vplyv dĺžka krízy a poskytovanie úverov „na prídel“ (pozri Palomo, 2010). Po tretie, sociálna ekonomika v súčasnom prostredí poskytovania úverov „na prídel“ a zvyšovania finančného vylúčenia preukázala svoju schopnosť sociálne inovovať a reagovať na sociálne požiadavky použitím svojich vlastných alternatívnych foriem solidárneho financovania, ako napríklad etické bankovníctvo alebo sociálne meny, ktoré nielen poskytujú úvery, ale takisto vytvárajú dôveru k jej finančným službám. Klasickým príkladom je koncepcia bánk poskytujúcich mikroúvery, ktorú navrhol bangladéšsky ekonóm Mohammed Yunus, nositeľ Nobelovej ceny za rok 2006: tieto organizácie okrem toho, že umožňujú finančné začlenenie, takisto dali hlas, kúpnu silu a rokovacie postavenie ženám v krajinách, v ktorých bolo ich sociálne a finančné postavenie doposiaľ okrajové. K organizáciám, ktoré v Európe poskytujú malé pôžičky ženám a zraniteľným sociálnym skupinám alebo ktoré sa zameriavajú viac na etické ciele, patria napríklad etické banky (Triodos Bank alebo talianska Banca Etica), vo Francúzsku CIGALES (*Clubs d'Investisseurs pour une Gestion Alternative et Locale de l'Épargne Solidaire* – Kluby investorov pre alternatívnu a miestnu správu solidárnych úspor) a CDFI (Community Development Financial Institutions, čiže Finančné inštitúcie pre komunálny rozvoj). Mnohé z týchto organizácií sú členmi siete INAISE.

Sociálna ekonomika prispieva k regulácii kapitálového trhu tým, že do finančného sektora začleňuje veľké časti obyvateľstva, ktoré sú vylúčené z tradičného bankového sektora, je hlavným zdrojom verejného financovania a dotácií pre ľudí s malými zdrojmi a kolektívne riadi finančné toky, ktoré sa vytvorili prostredníctvom činnosti a organizácií sociálnej ekonomiky (ako napríklad mzdový a penzijný fond, etické a sociálne banky, úverové družstvá a rezervy a ostatné finančné prostriedky zo ziskových činností družstiev a vzájomných spoločností). Navyše konanie úverových družstiev v období súčasnej recesie je príkladné. Nie sú zodpovedné za súčasnú medzinárodnú finančnú krízu, ktorá na ne nemala taký silný vplyv ako na ostatné finančné inštitúcie, zachovali si však zdravú súvahu a naďalej plnia svoju úlohu, a to poskytovanie úverov a zabezpečenie finančného začlenenia.

8.3 Sociálna ekonomika uprostred hospodárskej krízy a krízy zamestnanosti

Sociálna pridaná hodnota sociálnej ekonomiky je pravdepodobne najzrejmejšia pri regulácii mnohých nerovnováh na trhu práce. Nie bezdôvodne sú spravidla ministri práce a sociálnych vecí európskych štátov poverení podporou sociálnej ekonomiky.

Sociálna ekonomika tradične prispieva k vytváraniu pracovných miest, udržaniu miest v sektoroch a podnikoch v kríze a/alebo ohrozených zánikom, ku zvýšeniu miery stability pracovných miest, presunu pracovných miest z nevidovanej do oficiálnej ekonomiky, zachovaniu niektorých zručností (napr. remesiel), preskúmaniu nových povolání (napr. sociálny pedagóg) a k zaradeniu znevýhodnených a sociálne vylúčených skupín do pracovného procesu (pozri Demoustier v CIRIEC, 2000). Štatistické údaje za niekoľko posledných desaťročí ukazujú, že ide o silný sektor, ktorý v Európe vytvára pracovné miesta a vyznačuje sa vyššou citlivosťou na zamestnanosť než ostatné odvetvia hospodárstva, ako vyplýva z nižšie uvedených tabuliek.

Sociálna ekonomika prispieva k odstráneniu troch hlavných nerovnováh na trhu práce: nezamestnanosti, nestability pracovných miest a nezamestnateľnosti a vylúčeniu nezamestnaných zo spoločnosti a trhu práce. V tejto oblasti sú zvyčajne aktívnejšie družstvá pracujúcich a ostatné podniky, ktoré riadia alebo vlastnia pracovníci. V období krízy sa mnoho skupín pracujúcich rozhodlo vzhľadom na kritickú hospodársku situáciu priemyselných podnikov, v ktorých pracujú, transformovať tieto podniky na družstvá alebo ich oživiť v tejto forme s cieľom zachovať svoje pracovné miesta. V tomto období a vzhľadom na všeobecné rušenie pracovných miest podniky pracujúcich zvýšili priamu zamestnanosť. Zdôrazňuje sa (Tomás-Carpi, 1997), že zamestnanosť v sociálnej ekonomike je podstatne menej citlivá na fluktuáciu v globálnej a sektorovej produkcii a dopyte (čo ekonómovia označujú ako príjmová pružnosť zamestnanosti) než súkromný sektor orientovaný na zisk v období poklesu hospodárskeho cyklu a vo fáze zrelosti výrobku. Sociálna ekonomika však v období vzostupu hospodárskeho cyklu, ako napríklad v druhej polovici 90. rokov 20. storočia, takisto vytvorila podstatne vyšší podiel priamej zamestnanosti než zvyšok španielskeho hospodárstva.

Pri vytváraní pracovných miest v Európe zohrávajú veľmi dynamickú úlohu nové organizácie sociálnej ekonomiky ako sociálne družstvá a iné dobrovoľnícke organizácie pôsobiace v takzvaných nových oblastiach zamestnanosti ako zdravotnícke a sociálne služby a služby v oblasti vzdelávania, kultúry a výskumu. Tieto organizácie preukazujú vysokú mieru kreativity na trhu práce, keď vytvárajú cestu od dobrovoľníckej práce k platenému zamestnaniu, zoskupujú pracovný čas, skúmajú nové služby a regulujú ich z hľadiska zamestnanosti (napr. uznaním nových profesií, prebratím iniciatívy pri uzatváraní zmlúv o kolektívnom vyjednávaní atď.) a vytvárajú nové priame pracovné miesta.

Nemenej dôležitá je úloha sociálnej ekonomiky – najmä takzvaných integračných podnikov, špeciálnych centier práce a sociálnych družstiev – pri integrácii skupín osôb s osobitnými problémami týkajúcimi sa zamestnateľnosti, ako napríklad osôb s telesným alebo duševným postihnutím alebo „sociálnym postihnutím“ a osôb dlhodobo vylúčených z trhu práce, ktoré sú v bezvýhodnej situácii, pokiaľ ide o začlenenie do spoločnosti a trhu práce, a ktoré sú nakoniec často marginalizované a chudobné. Napokon sociálna ekonomika takisto prispieva k vzniku silného sektora služieb a podpore rodovej rovnosti na európskom trhu práce.

Ako vyplýva zo správ národných korešpondentov tejto štúdie, vplyv krízy na zamestnanosť v Európe je vo všeobecnosti v sociálnej ekonomike menej výrazný než v tradičných súkromných spoločnostiach, aj keď medzi jednotlivými krajinami a sektormi existujú veľké rozdiely. Vo všeobecnosti zamestnanosť v sociálnej ekonomike odolala prvej fáze krízy (2008 – 2010) lepšie než v tradičnom súkromnom sektore, aj keď neskôr sa z dôvodu prehĺbenia depresie zrušili pracovné miesta takisto v podnikoch sociálnej ekonomiky.

Vzhľadom na medzinárodný kontext narastajúcej globalizácie a územnej zraniteľnosti je zo strategického hľadiska čoraz dôležitejšie zabezpečiť mobilizáciu vnútorného hospodárskeho potenciálu, prilákať zahraničné spoločnosti, integrovať sieť podnikov a spoločne vytvoriť nové synergie na všeobecné oživenie miestnych oblastí. Ukázalo sa, že rôzne typy družstiev (ako napríklad poľnohospodárske družstvá, družstvá pracujúcich, úverové a integračné družstvá), združení a iných sociálnych podnikov sú za týchto podmienok nenahraditeľné.

Ako vyplýva z niektorých príkladov uvedených v predchádzajúcej časti tejto správy a v mnohých ďalších štúdiách (Comeau et al, 2001, Demoustier, 2005), sociálna ekonomika má veľký potenciál na aktiváciu vnútorného rozvoja vo vidieckych oblastiach, obnovu upadajúcich priemyselných oblastí a oživenie zanedbaných mestských oblastí; stručne, na podporu vnútorného hospodárskeho rozvoja,

obnovu konkurencieschopnosti veľkých oblastí, uľahčenie ich integrácie na národnej a medzinárodnej úrovni a odstránenie významných územných nerovnováh.

Nemenej dôležitá je úloha sociálnej ekonomiky v procese zmeny európskej spoločnosti. Priamy kontakt tohto sektora so spoločnosťou jej poskytuje osobitnú schopnosť určiť nové potreby, tlmočiť ich verejným orgánom a tradičným súkromným podnikom orientovaným na zisk a, pokiaľ je to vhodné, vytvoriť kreatívne riešenia.

Nedávno sa objavili inovačné iniciatívy takzvanej novej sociálnej ekonomiky: napríklad vzhľadom na krízu zamestnanosti v Európe integračné podniky vo svojich rôznych právnych formách (ako napríklad talianske sociálne družstvá) podnetne reagovali ešte pred zavedením aktívnych verejných politík v oblasti zamestnanosti na problémy integrácie na trhu práce, ktorým čelia veľké skupiny pracovníkov. Vznikli hospodárske iniciatívy občanov, ktorých cieľom je napraviť nerovné podmienky medzinárodného obchodu medzi bohatými a chudobnými krajinami, ako napríklad organizácie zameriavajúce sa na spravodlivý obchod.

Inovačný potenciál sociálnej ekonomiky však uvedenými možnosťami nie je vyčerpaný. Vývoj a šírenie nových myšlienok a inovácií zaznamenali väčšie úspechy aj v oblasti technologických inovácií, najmä v prostredí so štruktúrovanými inovačnými systémami sociálnej ekonomiky. Kľúčovým faktorom týchto systémov je stabilné prepojenie medzi rôznymi aktérmi, ktorí v danom regióne podporujú sociálnu ekonomiku, ako napríklad orgány zaoberajúce sa príslušnou problematikou, univerzity, združenia a podnikateľský sektor samotnej sociálnej ekonomiky. Ako príklad možno uviesť Quebec, družstevnú spoločnosť Mondragón a systém CEPES-Andalusia na juhu Španielska. Stručne možno konštatovať, že sociálna ekonomika je schopná používať rôzne druhy inovácií, ktoré Schumpeter rozdelil takto: produktová, procesná, trhová a organizačná – pričom najmä kategória uvedená ako posledná sa označuje ako sociálna inovácia.

8.4 Sociálna ekonomika uprostred krízy verejného sektora a sociálneho štátu

Kríza mala mimoriadne negatívny vplyv na verejné financie, a tým aj na sociálne služby a najzraniteľnejšie skupiny obyvateľstva. Okrem faktorov, ktoré spôsobili krízu, a jej vplyvu na verejné financie sme boli svedkami znovuoživenia vedúceho globálneho subjektu medzinárodného finančného kapitalizmu, eufemisticky nazývaného „trhy“, so strategickými spojencami ako ratingové agentúry, niektoré centrálné banky ako Európska centrálna banka, Medzinárodný menový fond a Európska komisia. Toto znovuoživenie je výsledkom nového spôsobu regulácie medzinárodných finančných trhov, v rámci ktorého sa radikálne upravila ich úloha poskytovateľa pôžičiek spoločnostiam, rodinám a verejnemu sektoru. Následky sú citelné v súkromnom sektore vo forme štrukturálneho obmedzenia spotreby a investícií a vo verejnom sektore vo forme vzniku nového problému: štátnych dlhov. Opatrenia zamerané na štrukturálne úpravy, ktoré sa vykonávajú v posledných dvoch rokoch na prekonanie krízy a sú založené na reformách trhu práce a podstatnom obmedzení sociálneho štátu, spôsobili nové rozšírenie starých problémov, ktoré sa už po rokoch blahobytu a hospodárskej stability považovali za vyriešené, ako napríklad vysoká nezamestnanosť, neistota pracovných miest a prudké znižovanie úrovne uspokojenia potrieb týkajúcich sa prednostných tovarov a služieb, ako sú služby v oblasti zdravotníctva, vzdelávania a sociálne služby.

Zavedenie sociálnej ekonomiky do politického a hospodárskeho procesu umožňuje štátu využívať jej vlastnosti, pričom sa nielen podporí skutočná demokracia, ale takisto sa zvýši účinnosť hospodárskej politiky z niekoľkých dôvodov:

- a) vďaka jej bližšiemu vzťahu a následne znalosti sociálnych problémov, potrieb a možných riešení prispeje začlenenie sociálnej ekonomiky do plánovania hospodárskej politiky k jednoduchšiemu výberu vhodných cieľov a nástrojov;
- b) vďaka svojej väčšej citlivosti na záujmy a potreby spoločnosti je sociálna ekonomika schopná rýchlejšie rozoznať nové sociálne potreby a okamžite vytvoriť riešenia; táto priekopnícka činnosť môže byť prospešná pre štát;
- c) vďaka svojmu súkromnému charakteru a sociálnej citlivosti môže sociálna ekonomika rozšíriť rozsah pôsobnosti verejných opatrení všade tam, kde z rôznych dôvodov existujú obmedzenia. Na tento jav poukazujú dva príklady. Prvým sú služby v oblasti zdravotníctva a vzdelávania zamerané na ilegálnych prisťahovalcov: štát nemôže realizovať tieto služby, pokiaľ sa nezmenia pravidlá, aj keď ich spoločnosť schváli. Druhý príklad sa týka hospodárskych opatrení štátu, ktoré spoločnosť (alebo skupiny spoločnosti) neprijala, aj keď sú v súlade s právnymi predpismi, pretože moc sa považuje za nezákonnú (napr. britská vláda v oblastiach Severného Írska). V oboch prípadoch sprostredkovateľská úloha sociálnej ekonomiky umožňuje prekonať štátne obmedzenia;
- d) vďaka schopnosti sociálnej ekonomiky podporiť zapojenie a spoločnú zodpovednosť spoločnosti je možné na základe účasti sociálnej ekonomiky na politickom a hospodárskom procese zvýšiť úroveň prijatia opatrení hospodárskej politiky, keďže strany zapojené do prípravy a vykonávania uvedených opatrení sa s nimi stotožňujú; na základe toho môže štát mobilizovať viac zdrojov, než by bol sám schopný, a môžu sa otvoriť nové možnosti vykonávania účinných politík na opätovné obnovenie dopytu v otvorených hospodárstvach, najmä ak sa vykonávajú na miestnej úrovni a sú zamerané na komunálne služby;
- e) napokon vzhľadom na spôsob, ktorým sociálna ekonomika rozdeľuje a používa zdroje, môže spolupráca medzi štátom a sociálnou ekonomikou poskytnúť štátu záruku, že verejné zdroje vyčlenené na rôzne politiky, najmä na sociálne politiky, nebudú použité na iné účely a pridelené na súkromné záujmy (Vienney, 1994).

Jednou z najviditeľnejších a najdôležitejších úloh sociálnej ekonomiky v Európe je pravdepodobne jej prínos k sociálnemu začleneniu v kontexte narastajúceho vylúčenia. Význam tejto úlohy by sa mal v nasledujúcich rokoch zvyšovať.

Jednou z najdôležitejších výziev, ktorým európska spoločnosť musela čeliť, bol boj proti sociálnemu vylúčeniu a vylúčeniu z trhu práce v spoločnosti, v ktorej sa sociálne začlenenie uskutočňuje najmä prostredníctvom plateného zamestnania. Platené zamestnanie poskytuje ľuďom nielen hospodársku nezávislosť, ale tiež dôstojnosť, zapojenie do spoločnosti a prístup k službám a zariadeniam. Preto k vylúčeným patria väčšinou sociálne skupiny obyvateľstva, ktoré sú menej konkurencieschopné z dôvodu schopností, kvalifikácie alebo kultúry, ako napríklad osoby s telesným alebo duševným postihnutím, dlhodobo nezamestnaní a niektoré menšiny (napr. etnické menšiny, prisťahovalci).

V tejto situácii sociálna ekonomika preukázala veľkú schopnosť prispievať k sociálnemu a pracovnému začleneniu jednoznačne znevýhodnených osôb a geografických oblastí tým, že dopĺňa verejné opatrenia a pripravuje pre ne priestor v boji proti sociálnemu vylúčeniu. To je zrejmé najmä v prípade združení, nadácií, integračných a iných sociálnych podnikov, ktoré znižujú úroveň chudoby a vylúčenia (CIRIEC, 2000; Spear et al., 2001).

V súvislosti s veľkými zmenami v sociálnej a hospodárskej oblasti sociálna ekonomika takisto poskytuje riešenia pre nové formy vylúčenia týkajúce sa prístupu k službám a činnostiam, ako napríklad finančné vylúčenie a spotrebiteľské vylúčenie. Takisto predstavuje spôsob zapojenia sociálnych skupín, ktorých problémom sa venuje málo pozornosti, do verejného života. Spoločnosť preto prostredníctvom sociálnej ekonomiky posilnila svoju demokratickú kultúru, zvýšila mieru účasti na daniach v spoločnosti (RedESMED, 2004) a dokázala do rokovania zapojiť sociálne skupiny, ktoré boli dovtedy vylúčené z hospodárskych procesov a z prípravy a vykonávania verejných politík, najmä na miestnej a regionálnej úrovni.

Táto úloha sociálnej ekonomiky je úplne v súlade s európskym sociálnym modelom. Pre tento model je z historického hľadiska charakteristický cieľ zabezpečiť prostredníctvom verejných aj súkromných mechanizmov vysokú úroveň blahobytu a sociálneho, hospodárskeho a politického začlenenia pre všetkých Európanov. Ako vyplýva zo stratégie sociálnej súdržnosti, ktorú Výbor ministrov Rady Európy schválil v roku 2000 a prepracoval v roku 2004, je tento záujem naďalej súčasťou programu rozšírenej EÚ. Sociálna súdržnosť sa tu vymedzuje ako schopnosť spoločnosti zabezpečiť blahobyt pre všetkých svojich členov, minimalizovať rozdiely a zabrániť polarizácii. Rozoznávajú sa štyri rozmery blahobytu: rovnosť prístupu; dôstojnosť a uznanie; sloboda a osobný rozvoj; a účasť a zapojenie. Sociálna ekonomika prispieva k tomu, aby sociálna súdržnosť bola dôležitým faktorom hospodárskej súťaže.

V budúcnosti môže zohrať sociálna ekonomika ešte dôležitejšiu úlohu vzhľadom na obmedzenia, ktorým štát čelí pri poskytovaní tovarov a služieb súvisiacich so sociálnym blahobytom, a obmedzia a nerovnováhy pri poskytovaní služieb prostredníctvom súkromného sektora.

KAPITOLA 9

POLITIKY EURÓPSKEJ ÚNIE A SOCIÁLNA EKONOMIKA SO ZAMERANÍM NA STRATÉGIU EURÓPA 2020: FAKTY A VPLYV

- 9.1. Sociálna ekonomika v politikách Európskej únie: fakty a vnímanie
- 9.2. Sociálna ekonomika v stratégii Európa 2020
- 9.3. Najnovšie iniciatívy Európskej únie týkajúce sa sociálnej ekonomiky

---

9.1 Sociálna ekonomika v politikách Európskej únie: fakty a vnímanie

Pozornosť, ktorú sociálnej ekonomike venujú rôzne orgány EÚ, v uplynulých tridsiatich rokoch narastala, aj keď nie sústavne a jednotlivé inštitúcie sa jej venovali v odlišnej miere. Postupne sa začína uznávať dôležitá úloha sociálnej ekonomiky v sociálnom a hospodárskom rozvoji Európy a s ňou aj jej postavenie základného prvku európskeho sociálneho modelu.

Dlhá cesta k inštitucionálnemu uznaniu sociálnej ekonomiky a k vytvoreniu osobitných európskych politik sa začala v 80. rokoch 20. storočia. Vyvrcholila v roku 1989, keď Komisia vydala svoje oznámenie Rade na tému „Podniky sociálnej ekonomiky – európsky trh bez hraníc“ (Businesses in the 'Économie Sociale' sector: Europe's frontier-free market), v ktorom navrhovala vytvoriť európsky právny základ formou štatútu družstiev, združení a vzájomných spoločností, a zriadila oddelenie pre sociálnu ekonomiku v rámci svojho XXIII. generálneho riaditeľstva. Dve inštitúcie Spoločenstva, Parlament a Európsky hospodársky a sociálny výbor (EHSV), uverejnili v tomto desaťročí mnoho správ, návrhov a uznesení, v ktorých zdôrazňovali sociálnu pridanú hodnotu, ktorú zvyšuje sociálna ekonomika, pričom v oboch prípadoch to viedlo až k vypracovaniu rozhodujúcej správy. Parlament uverejnil správy na témy ako prínos družstiev k regionálnemu rozvoju (Avgerinos), úloha družstiev pri budovaní Európy (Mihl) a družstvá a spolupráca pre rozvoj (Trivelli), kým v uznesení, ktoré pripravili pán Eyraud, pán Jospin a pani Vayssade (1984), sa vyzýva Rada a Komisia, aby preskúmali možnosť vytvorenia európskeho zákona o združeníach. V roku 1986 EHSV spolu s koordinačným výborom Zväzu družstiev Spoločenstva (CCACC) sponzoroval konferenciu o európskej sociálnej ekonomike a uverejnil prvú európsku štúdiu o družstvách, vzájomných spoločnostiach a združeníach.

Od roku 1989 sa v uznaní a vykonávaní politik v oblasti sociálnej ekonomiky zaznamenal pokrok aj neúspechy. Ako sa uvádza v predchádzajúcom odseku, prvým orgánom pre verejnú službu v oblasti sociálnej ekonomiky bolo oddelenie pre sociálnu ekonomiku v rámci XXIII. generálneho riaditeľstva, ktoré zriadila Európska komisia v roku 1989 počas predsedníctva Jacqua Delorsa. Napriek skromným finančným a ľudským zdrojom boli jeho ciele veľmi ambiciózne:

- prijať iniciatívy na posilnenie sektora družstiev, vzájomných spoločností, združení a nadácií,
- pripraviť európske právne predpisy pre družstvá, vzájomné spoločnosti a združenia,
- analyzovať sektor,
- zabezpečiť konzistentnosť politiky EÚ vzťahujúcej sa na tento sektor,
- spolupracovať s existujúcimi združeniami zastupujúcimi tento sektor,
- vytvoriť vzťahy s tými časťami sektora, ktoré nie sú organizované,
- zvýšiť informovanosť orgánov prijímajúcich rozhodnutia o sektore družstiev, vzájomných spoločností, združení a nadácií,

- posúdiť problémy, ktorým tento sektor čelí,
- zastupovať Komisiu vo vzťahu k ostatným inštitúciám EÚ v súvislosti s príslušnými otázkami.

V roku 2000 sa toto oddelenie reštrukturalizovalo, pričom sa jeho úlohy rozdelili medzi dve generálne riaditeľstvá: GR pre podnikanie a priemysel, v rámci ktorého sa vytvorilo oddelenie B3 – „remeselná výroba, malé podniky, družstvá a vzájomné spoločnosti“, ktoré sa zameriava najmä na „podnikové aspekty“ družstiev, vzájomných spoločností, združení a nadácií; a GR pre sociálne veci zodpovedné za združenia a nadácie.

Na podpore sociálnej ekonomiky sa spolu s uvedeným oddelením významne podieľajú aj dve inštitúcie EÚ:

- Európsky hospodársky a sociálny výbor (EHSV), ktorý je poradným orgánom Európskej únie. V jeho skupine III pracujú aj zástupcovia sociálnej ekonomiky, ktorí vytvorili kategóriu „sociálne hospodárstvo“. EHSV je najmä v posledných rokoch veľmi aktívny a vydal viaceré stanoviská.
- Európsky parlament: V roku 1990 po prvýkrát zriadil medziskupinu Európskeho parlamentu pre sociálnu ekonomiku, ktorá bola zrušená a v roku 2005 obnovená.

Ďalším orgánom je Poradný výbor družstiev, vzájomných spoločností, združení a nadácií (CMAF). Bol zriadený v roku 1998 a jeho úlohou bolo vyjadrovať sa k rôznym otázkam podpory sociálnej ekonomiky na úrovni EÚ. V rámci reštrukturalizácie Komisie v roku 2000 sa tento výbor zrušil, bezprostredne po tomto kroku sa však z iniciatívy sektorových organizácií zriadila Stála európska konferencia družstiev, vzájomných spoločností, združení a nadácií (CEP-CMAF) ako európska platforma pre kontakt s európskymi inštitúciami.

Inštitúcie EÚ sa pri realizácii opatrení stretávajú s dvojnásobným problémom vo vzťahu k sociálnej ekonomike: jej nepostačujúci právny základ a nedostatočná a zovšeobecnená definícia jej koncepcie. Museli sa vyrovnávať so skutočnosťou, že chýbajú výslovné odkazy v základných dokumentoch EÚ (Rímska zmluva a Maastrichtská zmluva), definície (ak nejaké existovali) sa zakladajú na právnej forme a nie na vykonávaných činnostiach a existuje množstvo pojmov (tretí sektor, občianska spoločnosť atď.), ktoré bránia konsenzu v súvislosti s pojmom, ktorý sa má používať.

Z hľadiska právneho uznania a viditeľnosti sociálnej ekonomiky sa za najdôležitejší pokrok považujú:

- európske konferencie, ktoré organizuje predsedníctvo Rady Európskej únie alebo ktoré sa organizujú v rámci predsedníctva,
- následné stanoviská EHSV, iniciatívy a stanoviská medziskupiny Európskeho parlamentu pre sociálnu ekonomiku a v niektorých prípadoch aj Výboru regiónov alebo dokonca samotnej Komisie prispeli k viditeľnosti sociálneho sektora a jeho prvkov,
- šiesta správa Európskeho monitorovacieho strediska pre MSP (2000) sa zameriava na združenia a nadácie,
- pozitívnym príkladom v nových členských štátoch EÚ a v krajinách, kde chýbajú osobitné právne predpisy pre družstvá, ako Spojené kráľovstvo a Dánsko, je štatút európskej družstevnej spoločnosti, ktorého cieľom je zosúladiť a uprednostniť medzinárodný charakter a tiež poskytovať inštitucionálnu podporu niektorým európskym podnikovým iniciatívam;
- nedávne schválenie nariadenia o sociálnych doložkách,
- čoraz pozitívnejšia politika voči sociálnym podnikom.

Sociálna ekonomika sa spája predovšetkým s cieľmi ako zamestnanosť, sociálne služby a sociálna súdržnosť, ktoré sa preto vyskytujú najčastejšie v dvoch hlavných oblastiach verejnej politiky: sociálne a pracovné začlenenie, ako aj miestny rozvoj a tvorba pracovných miest. Záujem inštitúcií EÚ o využitie sociálnej ekonomiky pri plnení týchto cieľov predstavuje významný pokrok, aj keď poskytuje len úzky pohľad na potenciál sociálnej ekonomiky a na výhody, ktoré by mohla mať pre európske hospodárstvo a spoločnosť, ako sa uvádza v kapitole 9 tejto správy.

Osobitná európska rozpočtová politika pre sociálnu ekonomiku neexistuje. Obidva doterajšie pokusy v tejto súvislosti boli neúspešné. Prvý „viacročný program činnosti pre družstvá, vzájomné spoločnosti, združenia a nadácie v Spoločenstve“ (1994 – 1996) bol určený na podporu európskej sociálnej ekonomiky prostredníctvom osobitných nadnárodných projektov a zohľadnenia politik EÚ (štatistika, odborná príprava, výskum a rozvoj). Aj keď ho Európsky parlament schválil s rozpočtom 5,6 milióna EUR, Rada ho zamietla. Rovnaký osud postihol aj druhý návrh viacročného programu pre sociálnu ekonomiku. Nejednotnosť medzi Radou a Parlamentom možno pozorovať na rozpočte pre sociálnu ekonomiku, ktorý v roku 1977 Rada zrušila a Parlament ho znovu prijal.

Sociálna ekonomika sa na rozpočtovej politike EÚ zúčastňuje v rámci politiky zamestnanosti a sociálnej súdržnosti, konkrétne prostredníctvom viacročných rozpočtov na podporu MSP a zamestnanosti, ako napríklad iniciatíva ADAPT, iniciatíva EQUAL pre sociálne a pracovné začlenenie a program miestnej činnosti pre zamestnanosť a program miestneho kapitálu na sociálne účely; táto účasť sa takisto realizuje prostredníctvom Európskeho sociálneho fondu (ESF) vo forme opatrení na podporu miestnych iniciatív (čiastkové opatrenie 10b), ktoré výslovne odkazujú na úlohu sociálnej ekonomiky. Tieto výslovné odkazy sú súčasťou spôsobu uznania sociálnej ekonomiky v rámci lisabonskej stratégie pre zamestnanosť a miestny rozvoj.

Uvedené programy na vnútroštátnej aj medzinárodnej úrovni zohrávajú dôležitú úlohu pri vytváraní štruktúry európskej sociálnej ekonomiky a pri spájaní a posilňovaní federácií, sietí, výskumných a kultúrnych iniciatív a politik. Mimoriadne dôležitý je program EQUAL: podporuje projekty, do ktorých sa zapájajú subjekty sociálnej ekonomiky s témami ako napríklad posilňovanie vnútroštátnej sociálnej ekonomiky (tretieho sektora), najmä služieb pre miestne spoločenstvá, a zlepšenie kvality zamestnanosti. Takisto sa v rámci neho konajú prednášky a diskusie, ktoré sú kľúčové pre šírenie koncepcie. Má rozhodujúci vplyv v krajinách ako Poľsko, Írsko a Rakúsko.

V roku 1997 Komisia na základe iniciatívy Európskeho parlamentu zaviedla dôležitý pilotný program s názvom Tretí sektor a zamestnanosť – jediný rozsiahly program osobitne zameraný na sociálnu ekonomiku – s cieľom preskúmať a podporiť potenciál tretieho sektora, pokiaľ ide o zamestnanosť. Program realizovalo Generálne riaditeľstvo pre zamestnanosť a sociálne veci v roku 2001, pričom sa začalo 81 projektov vo výške takmer 20 miliónov EUR. Tento program nepokračoval.

Veríme, že tento pozitívny vplyv sa takisto prejaví v nových členských štátoch EÚ. Sociálna ekonomika tak prispeje k budovaniu Európy a európskemu projektu.

V rámci štruktúry európskych politik je dôležité zdôrazniť hlavnú úlohu národných vlád pri transpozícii európskych politik v členských štátoch.

Generálne riaditeľstvo pre podnikanie a priemysel takisto zaviedlo niekoľko iniciatív (Hypsman, 2003): v roku 2000 Komisia zriadila pri Generálnom riaditeľstve pre podnikanie skupinu pre podnikanie, aby poskytovala Komisii poradenstvo vo všetkých otázkach týkajúcich sa tejto oblasti. Táto inštitúcia,

think-tank a diskusný a poradný orgán zložený z odborníkov na vysokej úrovni z podnikateľského sektora a zástupcov členských štátov zodpovedá za preskúmanie všeobecných otázok politiky podnikania a pomáha Komisii pri rozširovaní osvedčených postupov. Zahŕňa aj zástupcov sociálnej ekonomiky. V rámci svojho programu sa zaoberá zelenými knihami o podnikaní a sociálnej zodpovednosti podnikov a takisto správou o faktoroch, ktoré určujú konkurencieschopnosť podnikov.

Nevýrazný pokrok, pokiaľ ide o uznanie a vykonávanie politik na úrovni EÚ, je v protiklade s dvomi otázkami, ktoré sú stredobodom programu a politik EÚ: po prvé, prekážky, ktoré vytvárajú antitrustové politiky, v rámci ktorých sa družstevné činnosti považujú za „dohody“ alebo postupy obmedzujúce hospodársku súťaž, ktoré je preto potrebné zakázať; a po druhé, súčasné preskúmanie politik štátnej podpory a financovania služieb vo všeobecnom záujme: jediní príjemcovia, ktorí nie sú spochybnení, sú sociálne doložky a neziskové združenia.

9.2 Sociálna ekonomika v stratégii Európa 2020

V prvom polroku 2010, keď sa zdalo, že najhoršia fáza súčasnej hospodárskej krízy je prekonaná, Európska komisia spustila stratégiu Európa 2020 s cieľom dosiahnuť udržateľnú obnovu prostredníctvom energického a rozhodného využitia celej sily a potenciálu našej spoločnosti. V stratégii Európa 2020 sa ustanovujú tri hlavné priority: inteligentný rast (rozvoj hospodárstva založeného na znalostiach a inováciách), udržateľný rast (podpora ekologickejšieho a konkurencieschopnejšieho hospodárstva, ktoré účinnejšie využíva zdroje) a inkluzívny rast (podpora hospodárstva s vysokou mierou zamestnanosti, zabezpečujúceho hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť). Za ukazovatele týchto priorít sa ustanovilo päť osobitných cieľov: zvýšiť mieru zamestnanosti zo 69 % na 75 %; investovať 3 % HDP do výskumu a rozvoja; znížiť skleníkový efekt, rozvíjať energiu z obnoviteľných zdrojov a zvýšiť energetickú účinnosť; znížiť mieru predčasného ukončenia školskej dochádzky a znížiť počet osôb žijúcich v chudobe o 25 %. Po dvoch rokoch, v polovici roka 2012, je dosiahnutie týchto cieľov viac vzdialené než v roku 2010. Chudoba a nezamestnanosť sa v Európskej únii zvýšili (25 miliónov nezamestnaných) a ani v oblasti sociálnej a územnej súdržnosti sa nedosiahol pokrok. Okrem toho štátne opatrenia na konsolidáciu rozpočtu za každú cenu majú negatívny vplyv na sociálne transfery a rozdelenie príjmu a vážne ohrozujú sociálny štát. Prírodzene, takisto komplikujú návrat k inteligentnému a udržateľnému rastu.

Akú úlohu môže zohrávať sociálna ekonomika pri dosahovaní cieľov stratégie Európa 2020? Najnovšie štúdie a výskum, ako aj skúsenosti poskytujú obraz o potenciáli sociálnej ekonomiky na dosiahnutie týchto cieľov. Organizačná štruktúra podnikov sociálnej ekonomiky a ich hodnotový systém vysvetľujú skutočnosť, že ich objektívne funkcie predstavujú pluralitný rámec, ktorý zahŕňa hospodárske a sociálne ciele a zabezpečuje ich vzájomný súlad, takže všetky podniky sociálnej ekonomiky majú pre spoločnosť dôležitý prínos na makroekonomickej a sociálnej úrovni.

Pokiaľ ide o inteligentný rast, preukázalo sa, že sociálna ekonomika prispieva k rozvoju hospodárstva založeného na znalostiach a inováciách. Potenciál sociálnej ekonomiky je zrejmý vo všetkých jej organizačných formách a hospodárskych činnostiach. V oblasti priemyslu, poľnohospodárstva, služieb a financií existuje veľa príkladov organizačných alebo sociálnych inovácií družstiev a podobných podnikov. Vo finančnom sektore sa rozširuje etické bankovníctvo a mikroúvery, ktoré majú mimoriadne pozitívny sociálny vplyv.

So špecifickými geografickými oblasťami sa spájajú významné inovačné systémy, ktoré podporujú svoje vlastné inovačné reťazce, ako napríklad talianske družstevné konzorciá, družstevné

poľnohospodársko-potravinové reťazce v mnohých európskych krajinách alebo dobre známy príklad skupiny družstiev Mondragón v Španielsku. Ukázalo sa, že inovačný model správy uvedenej skupiny družstiev Mondragón – participatívnejší a demokratickejší – a väčšia angažovanosť pracovníkov v danej spoločnosti vyplývajúca zo spoločného vlastníctva vytvárajú konkurenčné výhody na trhu, ktoré prispievajú k lepšej odolnosti voči hospodárskej kríze.

Pokiaľ ide o udržateľný rast, hodnotové systémy podnikov sociálnej ekonomiky sa prejavujú v solidarite s okolím, pričom sa internacionalizujú sociálne náklady a vytvárajú sa pozitívne externality. V prípade družstiev, ktoré akumulujú nerozdeliteľné aktíva a uplatňujú zásadu „otvorených dverí“, sa zároveň priebežne, tiež po dlhé roky, uplatňuje zásada solidarity, keďže tieto fondy zabezpečujú budúcim generáciám produktívny blahobyť, ktorý im umožňuje ísť cestou udržateľného rastu. Vhodným príkladom je skupina Mondragón. Na rozdiel od kapitálových spoločností, ktoré často premiestňujú svoju výrobu, pričom ochudobňujú oblasti, z ktorých odchádzajú, družstvá skupiny Mondragón, ktoré sa za uplynulé 4 roky na medzinárodnej úrovni rozšírili a uplatňujú stratégiu rozdelenia výroby na viac miest, zaznamenali zvýšenie čistej zamestnanosti vo svojich podnikoch v oblasti Mondragón o 10 %.

Pokiaľ ide o ciele v oblasti zamestnanosti, zo skúseností vyplýva, že sociálna ekonomika účinne prispieva k boju proti nezamestnanosti, nestabilite pracovných miest a sociálnemu a pracovnému vylúčeniu zraniteľných skupín. Napríklad v Španielsku, európskej krajine s najvyššou mierou nezamestnanosti, sa v období rokov 2008 – 2012 znížila úroveň zamestnanosti v družstvách o 9 %, kým zamestnanosť v súkromnom sektore sa celkovo znížila o 19 %, čiže takmer dvojnásobne. V ostatných krajinách ako Taliansko si družstvá pracujúcich v súčasnej kríze zachovali vysokú úroveň zamestnanosti, omnoho vyššiu ako v tradičných súkromných spoločnostiach.

V špecifickej oblasti boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu sa zaznamenal významný rast sociálnych podnikov nielen v severnej a južnej Európe, ale taktiež v nových členských štátoch EÚ zo strednej a východnej Európy. Je však potrebné pripomenúť, že k inkluzívnemu rastu účinne prispievajú nielen sociálne podniky, ale tiež všetky podniky sociálnej ekonomiky bez ohľadu na ich oblasť činnosti. Sociálna užitočnosť podnikov sociálnej ekonomiky nevyplýva z ich osobitnej výrobných činnosti, ale z ich organizačného systému a hodnôt, v rámci ktorých práva osôb prevládajú nad kapitálom a používajú sa mechanizmy na zabezpečenie rovnakého rozdelenia príjmu a bohatstva, ktoré vytvoria.

Je zrejmé, že sociálna ekonomika ako celok plní nevyhnutnú úlohu pri budovaní Európy a môže prispieť k prioritám inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Opatrenia, ktoré Európska komisia doposiaľ prijala na podporu sociálnej ekonomiky, boli limitované a obmedzovali sa na sociálne podniky. Nezohľadňovali mimoriadny potenciál sociálnej ekonomiky ako celku a vylúčili väčšinu podnikov sociálnej ekonomiky z oficiálnych iniciatív na podporu kolektívneho podnikania, ktoré je pre tento sektor charakteristické.

9.3 Najnovšie iniciatívy Európskej únie týkajúce sa sociálnej ekonomiky

Sociálna ekonomika, presnejšie sociálne podniky sa v skutočnosti stali súčasťou programu Európskej komisie až začiatkom roku 2011. Existujú pre to rôzne dôvody: prehlbovanie hospodárskej krízy a narastajúce spochybnovanie európskych inštitúcií takisto podnietili Komisiu k hľadaniu alternatívnych riešení; nová vlna sociálnych a inštitucionálnych potrieb – ako napríklad otvorený list európskej akademickej obce s názvom „FROM WORDS TO ACTION: Supporting cooperative and social enterprises to achieve a more inclusive, sustainable and prosperous Europe“ (OD SLOV K ČINOM: Podpora družstiev a sociálnych podnikov v záujme dosiahnutia inkluzívnejšej, udržateľnej a prosperujúcej Európy) z októbra 2010, uznesenie Európskeho parlamentu o sociálnom hospodárstve z roku 2009 (spravodajkyňa: pani Toia) alebo stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Rôzne typy podnikov“ – donútili Komisiu, aby venovala viac pozornosti sociálnej ekonomike. Bolo potrebné preskúmať uplatňovanie iniciatívy Small Business Act prijatej v roku 2008, a to vyvolalo záujem o sociálne podniky; a napokon rovnako dôležité boli súvisiace faktory ako skutočnosť, že niektorí európski politici vzali do úvahy veľmi vysoký profil sociálnych podnikov.

Na nový postoj Komisie mali vplyv dva rôzne vektory:

Na jednej strane Komisia uverejnila 23. februára 2011 oznámenie Rade, Európskemu parlamentu, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov – Preskúmanie iniciatívy „Small Business Act“ (SBA) pre Európu [COM(2011) 78 final]. Všeobecný cieľ tohto oznámenia je hodnotiť uplatňovanie SBA a posúdiť nové potreby európskych MSP vykonávajúcich svoju činnosť v súčasnom hospodárskom prostredí. V tomto oznámení sa konkrétne uvádza pojem „sociálne hospodárstvo“ a ustanovuje sa, že Komisia „prijme do konca roku 2011 iniciatívu sociálneho podnikania zameranú na podniky, ktoré sledujú sociálne ciele“.

Na základe toho Komisia 25. októbra 2011 uverejnila nové oznámenie Rade, Európskemu parlamentu, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov: Iniciatíva pre sociálne podnikanie – Vytvárať priaznivé prostredie na podporu sociálnych podnikov v rámci sociálnej ekonomiky a sociálnych inovácií [COM(2011) 682 final]. V tom istom čase 26. októbra Európsky hospodársky a sociálny výbor vydal stanovisko na tému „Sociálne podnikanie a sociálny podnik“.

Okrem toho Komisia uverejnila 13. apríla 2011 nové oznámenie Rade, Európskemu parlamentu, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov: Akt o jednotnom trhu – Dvanásť hybných síl podnecovania rastu a posilňovania dôvery – „Spoločne za nový rast“. Ako ôsma hybná sila sa tu uvádza sociálne podnikanie, ktoré je zhodné so sociálnym hospodárstvom. Jeho cieľom je využiť finančnú páku na „podporu rozvoja podnikov, ktoré si okrem oprávneného úsilia o dosiahnutie zisku zvolili aj možnosť sledovať aj ciele všeobecného záujmu, sociálneho, etického alebo environmentálneho rozvoja“.

KAPITOLA 10

VÝZVY A ZÁVERY

10.1 Sociálna ekonomika – rozvíjajúci sa sektor pluralitnej spoločnosti

Hlavným a najdôležitejším trendom, ktorý možno pozorovať v nedávnom vývoji sociálnej ekonomiky, je upevnenie jej pozície v európskej spoločnosti ako *pólu sociálnej prospešnosti* nachádzajúceho sa medzi kapitalistickým sektorom a verejným sektorom, v ktorom pôsobí množstvo rôznych subjektov: družstvá, vzájomné spoločnosti, združenia, nadácie a ďalšie podobné spoločnosti a organizácie.

Činnosť občianskych združení je čoraz populárnejšia vďaka podpore iniciatív solidárneho podnikania zameraného na vytváranie a poskytovanie verejnoprospešných alebo sociálnych hodnôt a služieb. Badateľná je stále užšia spolupráca medzi združeniami a družstvami pri rozvoji mnohých projektov a aktivít, ako napríklad v prípade sociálnych podnikov. Význam sociálnej ekonomiky opätovne vzrástol aj vďaka tomu, že tieto iniciatívy ponúkajú možnosti pre riešenie *nových sociálnych potrieb*, ktoré sa objavili v nedávnom období.

Sociálna ekonomika nielen potvrdila, že dokáže účinne prispieť k riešeniu nových sociálnych problémov, ale zároveň posilnila svoje postavenie v tradičných sektoroch ako poľnohospodárstvo, priemysel, služby, maloobchod, bankovníctvo a vzájomné poistenie. Inými slovami, sociálna ekonomika vystupuje aj ako inštitúcia nevyhnutná pre stabilný a udržateľný hospodársky rast, spravodlivejšie príjmy a rozdeľovanie bohatstva, svojimi službami reaguje na vznikajúce potreby, zvyšuje hodnotu hospodárskych činností zabezpečujúcich sociálne potreby, napráva nerovnováhu na trhu práce a prehľbuje a posilňuje hospodársku demokraciu.

Nová sociálna ekonomika získava podobu rozvíjajúceho sa sektora, ktorý je čoraz nevyhnutnejší, ak je potrebné adekvátne reagovať na nové výzvy globálneho hospodárstva a spoločnosti. Tieto výzvy sú dôvodom narastajúceho záujmu o úlohu novej sociálnej ekonomiky v „spoločnosti blahobytu“.

10.2 Potreba definovať koncepciu sociálnej ekonomiky

Problém, ktorý musí sociálna ekonomika bezodkladne vyriešiť, je jej *inštitucionálna neviditeľnosť*. Táto neviditeľnosť je spôsobená nielen tým, že ide o nový sektor hospodárskeho systému, ale tiež skutočnosťou, že chýba vymedzenie koncepcie, t. j. jasná, presná definícia čít spoločných pre rôzne druhy spoločností a organizácií sociálnej ekonomiky a osobitných vlastností, na základe ktorých je možné odlíšiť ich od ostatných subjektov.

V tejto otázke možno v posledných rokoch badať postupný proces formovania koncepcie sociálnej ekonomiky, na ktorom sa zúčastňujú samotní aktéri prostredníctvom svojich zastupiteľských organizácií, ako aj vedecké a politické orgány. Táto správa predstavuje koncepciu sociálnej ekonomiky vychádzajúcu z kritérií stanovených v Európskou komisiou predloženej *Príručke na vypracovanie satelitných účtov spoločností sociálnej ekonomiky: družstiev a vzájomných spoločností*, ktorá zodpovedá definíciám uvedeným v súčasnej ekonomickej literatúre a ktorú používajú aj samotné organizácie sociálnej ekonomiky.

10.3 Právne určenie sociálnej ekonomiky a uznanie v systémoch národných účtov

Vymedzenie koncepcie sociálnej ekonomiky umožní vyriešiť otázku jej identifikácie v právnom systéme EÚ a jej členských štátov. Aj keď niektoré európske krajiny a samotná EÚ v mnohých právnych textoch uznávajú sociálnu ekonomiku a niektoré jej súčasti, je ešte potrebné vyvinúť úsilie o vytvorenie právne záväzného vymedzenia rozsahu pôsobnosti sociálnej ekonomiky a požiadaviek, ktoré jej zložky musia splniť, aby sa zabránilo príliš nejasej definícii jej charakteristických vlastností a strate jej spoločenskej prospešnosti.

Je potrebné zaviesť *právny štatút sociálnej ekonomiky* a stanoviť účinné právne požiadavky obmedzujúce vstup do tejto oblasti, aby organizácie, ktoré nepatria do sociálnej ekonomiky, nevyužívali výhody vyplývajúce z právnej formy organizácie alebo verejné politiky na podporu sociálnej ekonomiky.

Táto správa takisto poukazuje na zväčšujúci sa rozsah sociálnej ekonomiky, ktorá priamo poskytuje viac ako 11 miliónov pracovných miest, čo predstavuje 6 % celkového počtu pracovných miest v EÚ. Napriek tomu sa v národných účtoch neuvádza, a to predstavuje ďalší veľký problém.

V súčasných vnútroštátnych účtovných pravidlách, ktoré vznikli v období rozmachu systémov zmiešanej ekonomiky, sa sociálna ekonomika nepovažuje za samostatný inštitucionálny sektor, čo sťažuje vypracovanie pravidelných, presných a spoľahlivých hospodárskych štatistík o subjektoch, z ktorých pozostáva. Rôznorodé kritériá používané pri vypracúvaní štatistík bránia vykonávaniu medzinárodných porovnávacích analýz a znemožňujú použiť prístup, ktorý by upriamil pozornosť na jednoznačný prínos sociálnej ekonomiky pri plnení hlavných cieľov hospodárskej politiky.

Príručka na vypracovanie satelitných účtov spoločností sociálnej ekonomiky: družstiev a vzájomných spoločností, ktorú nedávno uverejnila Európska komisia, je dôležitým krokom k inštitucionálnemu uznaniu jednej časti sociálnej ekonomiky v systémoch národných účtov. V príručke sa vysvetľuje metodika, na základe ktorej je možné vypracovať spoľahlivé a harmonizované štatistiky v EÚ v rámci národných účtov (ESÚ 1995) pre päť hlavných skupín podnikov sociálnej ekonomiky: a) družstvá, b) vzájomné spoločnosti, c) podnikateľské skupiny sociálnej ekonomiky, d) iné podobné podniky sociálnej ekonomiky, e) neziskové inštitúcie pracujúce pre podniky sociálnej ekonomiky.

Sociálna ekonomika v Európe musí v tejto oblasti vyriešiť dve otázky. Po prvé, organizácie, ktoré zastupujú sociálnu ekonomiku, musia prezentovať svoje požiadavky Európskej komisii a jednotlivým členským štátom, aby sa dosiahlo, že sa návrhy uvedené v príručke uplatnia v praxi. Konkrétne musia presadiť, aby sa v každom členskom štáte EÚ zriadil *štatistický register spoločností sociálnej ekonomiky* na základe vymedzovacích kritérií uvedených v príručke, aby bolo možné vytvoriť satelitné účty vzťahujúce sa na spoločnosti uvedené v týchto registroch.

Po druhé, je nevyhnutné, aby podporovali iniciatívy, na základe ktorých bude možné vypracovať spoľahlivé a harmonizované štatistiky o veľkej časti sociálnej ekonomiky, na ktorú sa nevzťahuje príručka Európskej komisie. Túto časť tvoria najmä združenia a nadácie, na ktoré sa vzťahuje *Príručka OSN pre neziskové inštitúcie v systéme národných účtov*. Táto príručka sa vzťahuje na mnohé neziskové organizácie, ktoré nie sú súčasťou sociálnej ekonomiky, ale bolo by možné oddeliť štatistiky neziskových organizácií, ktoré spĺňajú kritériá identity sociálnej ekonomiky uvedené v tejto správe, od štatistík neziskového sektora vypracovaných v súlade s uvedenou príručkou.

10.4 Koordinácia federácií sociálnej ekonomiky

Sociálna ekonomika je pluralitná a má mnoho foriem, preto potrebuje silné organizácie, ktoré by zastupovali rôzne skupiny podnikov a organizácií, z ktorých pozostáva. Z ich spoločnej identity a jadra spoločných záujmov, ktoré sociálnu ekonomiku spája, vyplýva nevyhnutnosť naplno sa usilovať o dosiahnutie koordinácie združení celej sociálnej ekonomiky na vnútroštátnej aj medzinárodnej úrovni v celej Európe. Čím viditeľnejší a silnejší kolektívny obraz dokáže sociálna ekonomika o sebe vytvoriť, tým väčšie príležitosti bude mať na účinné opatrenia a rozvoj každej skupiny aktérov tohto sektora.

10.5 Sociálna ekonomika a sociálny dialóg

Dosiahnuť uznanie sociálnej ekonomiky ako osobitného účastníka sociálneho dialógu je veľkou výzvou.

Sociálna ekonomika sa stala dôležitou inštitúciou občianskej spoločnosti, ktorá vo veľkej miere prispieva k vytváraniu jej kolektívnej štruktúry a k rozvoju participatívnej demokracie. Sociálna ekonomika je však súčasne silným hospodárskym a sociálnym aktérom s osobitnými vlastnosťami, ktoré nie sú v súlade s klasickým rozdelením na zamestnávateľov a zamestnancov a vyžadujú, aby bola výslovne uznaná za sociálneho partnera.

V druhej polovici 20. storočia, v období rozkvetu systémov zmiešanej ekonomiky, boli hlavnými aktérmi rokovaní, ktorí schvaľovali verejné politiky (najmä v oblasti príjmov) vlády, organizácie zamestnávateľov a odborové zväzy. V súčasnosti je však hospodárstvo pluralitnejšie, a preto je potrebné, aby sa na sociálnom dialógu priamo zúčastňovali všetky príslušné sektory: federácie zamestnávateľov, odborové zväzy, vlády a táto ďalšia veľká skupina sociálnych a hospodárskych subjektov, podnikateľov a zamestnávateľov, ktorá zahŕňa novú sociálnu ekonomiku a v rozvinutom svete zohráva stále dôležitejšiu úlohu.

Okrem klasických *kolektívnych rokovaní* by sa mali uskutočňovať aj rokovania v rámci *sociálneho dialógu*, na ktorých by sa zúčastňovali *subjekty sociálnej ekonomiky*, keďže takéto usporiadanie by väčšmi zodpovedalo novej hospodárskej situácii na začiatku tohto storočia.

10.6 Sociálna ekonomika a verejné politiky

Európske inštitúcie (Parlament, Komisia a Európsky hospodársky a sociálny výbor) už vyše dve desaťročia uznávajú schopnosť sociálnej ekonomiky naprávať veľké sociálne a hospodárske nerovnováhy a prispievať k dosahovaniu rôznych cieľov všeobecného záujmu. Európsky parlament nedávno označil sociálnu ekonomiku za základný pilier európskeho sociálneho modelu (*clé de voûte du modèle social européen*).

Preto je viac ako kedykoľvek predtým nevyhnutné, aby sa členské štáty a Európska komisia konkrétne zaviazali zabezpečiť, aby sociálna ekonomika bola nielen účinným nástrojom na dosiahnutie konkrétnych cieľov všeobecného záujmu, ale takisto sama bola cieľom (t. j. družstevníctvo, vzájomnosť, združovanie a iniciatívy občianskej spoločnosti vo všeobecnom záujme) potrebným na upevnenie rozvinutej spoločnosti a hodnôt súvisiacich s európskym sociálnym modelom. V súčasnosti zohrávajú organizácie, ktoré zastupujú sociálnu ekonomiku, dôležitú úlohu pri

prezentovaní iniciatív a návrhov európskym inštitúciám, politickým stranám, odborovým zväzom, univerzitám a ostatným organizáciám zastupujúcim občiansku spoločnosť.

10.7 Sociálna ekonomika a trhy: konkurencieschopnosť a sociálna súdržnosť

Na súčasný a budúci vývoj sociálnej ekonomiky v Európe majú a budú mať veľký vplyv zmeny prostredia, v ktorom pôsobí – najmä na trhoch, ktoré sa stále viac globalizujú a vyznačujú sa čoraz intenzívnejšou hospodárskou súťažou, decentralizáciou a presunom výroby – a zmeny spôsobu konania vlád so zjavnou tendenciou k postupnej deregulácii a privatizácii verejných služieb. Spolu so vznikom nových sociálnych problémov (starnutie obyvateľstva, masová migrácia atď.) vedú tieto zmeny k vzniku nielen nových možností rastu pre sociálnu ekonomiku, ale takisto výziev a hrozieb týkajúcich sa niektorých jej oblastí pôsobnosti.

Rôzne podniky a organizácie sociálnej ekonomiky musia v rámci svojej činnosti vyriešiť otázku zosúladenia efektívnych výrobných procesov so sociálnymi cieľmi. Aktéri sociálnej ekonomiky musia bezodkladne vytvoriť konkurencieschopné stratégie reagujúce na nové požiadavky čoraz konkurencieschopnejších trhov, aby mohli zabezpečiť dobré sociálne podmienky pre svojich členov a posilniť sociálnu súdržnosť.

Dôležitou súčasťou ich konkurenčných stratégií sa musí stať účasť v podnikateľských sieťach a zoskupeniach, vytvorenie nových spôsobov financovania spoločností, inovácia výrobkov a postupov a opatrenia na podporu odbornej prípravy a rozvoja znalostí.

10.8 Sociálna ekonomika, nová rozšírená Európska únia a rozvoj integrovaného euro-stredoziemského priestoru

EÚ kladie veľký dôraz na cieľ vytvorenia integrovaného európskeho priestoru, kde sa čo najskôr obmedzia a odstránia sociálne a hospodárske nerovnosti medzi krajinami EÚ 15 a 12 novými členskými štátmi východnej a južnej Európy. Tieto nerovnosti boli okrem iného príčinou rozsiahlych migračných tokov v EÚ z východu na západ. Okrem zabezpečenia väčšej sociálnej súdržnosti v EÚ je ďalšou výzvou posilnenie integrovaného euro-stredoziemského priestoru, ktorý sa stane oblasťou prosperity a stability. V záujme dosiahnutia tohto cieľa je nevyhnutné, aby všetky krajiny ležiace v oblasti Stredozemného mora upevnili demokraciu a aby sa v štátoch južnej časti tejto oblasti posilnila produktívna štruktúra občianskej spoločnosti.

Zvyšovaniu životnej úrovne väčšiny obyvateľstva prostredníctvom hospodárskeho rastu v týchto krajinách bráni vysoký nárast počtu obyvateľov a iné štrukturálne faktory, a preto je euro-stredoziemský región a EÚ jednou z geografických oblastí s najväčším migračným tokom, pokiaľ ide o rozsah a intenzitu. Okrem toho prichádzajú veľké skupiny obyvateľov z Latinskej Ameriky, subsaharskej Afriky a krajín juhovýchodnej Ázie.

Subjekty sociálnej ekonomiky môžu vďaka svojim osobitným vlastnostiam zohrávať dôležitú úlohu pri integrácii prisťahovalcov a rozvoji obchodu v rámci EÚ a medzi Európou a krajinami ležiacimi na južnom pobreží Stredozemného mora.

10.9 Systém vzdelávania, výskum a siete, univerzity a sociálna ekonomika

Úlohou systémov vzdelávania EÚ je podporovať podnikateľskú kultúru a demokratizovať hospodárstvo prostredníctvom vzdelávacích projektov zameraných na rozvoj podnikateľských iniciatív založených na hodnotách typických pre sociálnu ekonomiku. A naopak, v súvislosti s rozvojom nových produktov a inovačných postupov v podnikoch sociálnej ekonomiky je nevyhnutné, aby tieto podniky zintenzívnili spoluprácu s univerzitnými centrami, ktoré vytvárajú a prenášajú znalosti. Výskumné siete a siete zamerané na výmenu informácií medzi týmito centrami a odborníkmi z oblasti sociálnej ekonomiky už niekoľko rokov prispievajú a budú aj naďalej prispievať k prehĺbovaniu potrebných špecifických znalostí o sociálnej ekonomike a k ich rozširovaniu v Európe.

10.10 Identita a hodnoty sociálnej ekonomiky

V Európskej únii sa po boku verejného sektora a súkromného sektora zameraného na zisk rozvíja nová sociálna ekonomika ako *pól sociálnej prospešnosti* v pluralitnom hospodárskom systéme. Sociálna ekonomika musí čeliť hrozbe oslabenia alebo zovšeobecnenia svojich charakteristických vlastností, ktoré sú podstatou jej osobitnej spoločenskej prospešnosti. Preto je nevyhnutné, aby subjekty sociálnej ekonomiky dôkladnejšie porozumeli hodnotám, ktoré tvoria ich spoločný základ, využili všetky sociálne a kultúrne páky spojené s týmito hodnotami na posilnenie svojho inštitucionálneho profilu a dosiahli zvýšenie svojho hospodárskeho a sociálneho potenciálu.

Uvedené výzvy a trendy nepredstavujú nezvratné skutočnosti, ale návrh, o ktorom je potrebné diskutovať, východisko pre reflexiu v novej fáze, do ktorej Európa vstúpila po nedávnom rozšírení EÚ.

V tejto novej fáze a v rámci novej sociálnej ekonomiky patrí vedúca úloha a zodpovednosť za definovanie jej osobitného profilu a strategických cieľov na získanie popredného postavenia pri budovaní Európy oprávnene samotným aktérom sociálnej politiky.

Táto štúdia bola vypracovaná pre Európsky hospodársky a sociálny výbor (EHSV) a vyjadruje stanoviská autorov a organizácií, ktoré ju vykonali. EHSV neprijal ani neschválil tu uvedené názory, ktoré by sa nemali považovať za názory EHSV. EHSV nezaručuje presnosť informácií uvedených v štúdii a nepreberá zodpovednosť za ich akékoľvek použitie.